

לקראת ימים של אורה - ימי החנוכה תשפ"ד נר ראשון של חנוכה ו"עשרה בטבת" - בערב שבת קודש כולל קובץ "כי אשמרה שבת א-ל ישמרני" – "סעודות שבת של חורף"

הולכים וקרבים ימי החנוכה ה'תשפ"ד בעזרת ד' באור ליום שישי כ"ה כסלו, נתייצב כולנו אל מול נר ראשון של חנוכה תשפ"ד, ונעמוד, מרוגשים ונפעמים מול השלהבת הדקיקה והשברירית, העולה ומאירה, למרות כל רוחות המלחמה הנושבות ברחבי ארץ ישראל, על ידי אויבים אכזריים העומדים עלינו לכלותינו, מן הדרום מן הצפון, מתימן ומן המזרח, וברוב רחמיו וחסדיו של בורא עולם עלינו, "כי לא ייטוש ד' עמו ונחלתו לא יעזוב". בכוחם של "נר מצוה ותורה אור", הבטיחנו בורא עולם "אם בחוקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו... ונתתי שלום בארץ... וחרב לא תעבור בארצכם" יחזק "שומר ישראל" את ידי העומדים על משמר ארץ הקודש, במסירות נפש, במלחמה, בלימוד התורה ובכוחה של תפילה. וכבימים ההם בזמן הזה - אתה ברחמיך הרבים, תעשה לנו, תשועה גדולה כהיום הזה, להודות ולהלל לשמך הגדול.

הדלקת הנרות

כתב הרמב"ם הלכות חנוכה ד, י"ב: "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה לו, על הניסים שעשה לנו". ואמר הגרי"ש אלישיב זצ"ל שחובה זו, אפילו יותר מתפילין, שרק בשביל נר חנוכה חייב לחזר על הפתחים (פניני חנוכה עמ' ט). והכריע, שיש לוותר אף על עסקה בשווי רוח גדול, אם יפסידו קיום יום אחד של ההדלקה (שבות יצחק קובץ עניינים קע"ו). ואמרו חכמים בגמ' שבת כ"ג ע"ב: הזהיר בנר חנוכה ונר שבת יהיו לו בנים תלמידי חכמים (רש"י).

חובת הדלקה לנמצאים בשדה, השוכנים באוהלים, ברכב, בטנק ובספינה

דנו הפוסקים, אם חובת הדלקת נר חנוכה על ה"גברא" או על ה"בית", יש סוברים שהחובה על הבית: תוס' (סוכה מו ע"א ד"ה ה'ה' ה'ה' וכו'), כל בו, מד ומשמעות דברי הרמב"ם חנוכה ד, א: "מצוותה שיהיה כל בית ובית מדליק". המנהיג, עמ' קלא, חכם צבי בהוספת יג, וכהגדרת הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל (זכרון שמואל יט, ד): "הנה בנר חנוכה, יש לומר דאין חיוב על בעל הבית שיעשה מעשה בעצמו, אלא הוא חיוב על הבית שידלק בו נר חנוכה ע"י אחד מבני הבית". ואמנם כתב רש"י (שבת כג ע"א ד"ה ה'ה' ה'ה' וכו') שהנמצא בספינה – אינו מדליק, וראה להלן למעשה. וכן נקטו אחרונים רבים, ראה מקראי קדש להגרצ"פ פראנק זצ"ל (חנוכה). ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ג, יד): "מי שאין לו בית כלל וישן בחוץ או הנמצא במדבר וכו' ויהיה בדרך כל הלילה ואין מי שידליק בביתו, אף שיש לו נרות – אין חיוב כשאין בבית". וכן העלה הגר"ע יוסף זצ"ל בחזון עובדיה (חנוכה עמ' קנו), שחייבים הנמצאים בשדה ידליקו בלא ברכה, מפני שאין להם בית. מאידך, יש שהכריעו שהחובה גם חובת גברא וגם על הבית: במנחת שלמה ב, נא: "מכל מקום יש בה גם חובת גברא". ובשו"ת בית שערים, שסב: "נראה דבהדלקת נר חנוכה יש ב' חיובים, חיוב גופו להדליק אפילו כשהוא יחיד במדבר וחיוב ביתו" וכן נקטו שו"ת פני מבין או"ח רכו ושו"ת דברי ישראל (וועלץ) או"ח רי. ואמנם כן, בשו"ת ציץ אליעזר (טו, כט) הכריע: "דעתי נוטה, שחובה להדליק גם כשנמצאים תחת כיפת השמים, לכל אחד ליד מיטתו או פתח אוהלו או שישתתפו בפריטי וידליקו במשותף, וכל שכן שחייבים להדליק ובברכה כשהם ישנים באהל פתוח". ובערוך השולחן (תרעז, ב) "הנוסע בעגלה ואין לו בית, מחויב להדליק שם, אם לא יבוא באותו לילה לאיזה מקום". ראה בהרחבה ב"פסקי תשובות" תרעז, ג ובשו"ת אבני חפץ טז, קכ.

הלכה למעשה: הנמצאים במדבר ויושבי אהלים אף כשמדליקים עליהם בביתם, יש הסוברים שהוא חיוב על ה"גברא" אף בלא בית. וכיון, שיש עליהם חיוב, במידת האפשר, לראות נרות ההדלקה שבכל ערב (שו"ע תרעז, ג) ידליקו בעצמם נרות בלי ברכה. וזאת, כשיש להם עששית או תנאים שלא ייכבו הנרות תוך חצי שעה ראשונה של המצווה (ראה מ"ב תרע"ג, כה וציץ אליעזר ט"ו, כ"ט).

הנוסעים ברכב, רכבת, טנק או בספינה: מתחילת הלילה, ולא יגיעו לבית או אוהל כנ"ל, עד לאחר עלות השחר - חייבים להדליק נרות חנוכה (ערוך השולחן תרע"ז, ה). ובשו"ת מהרש"ם ד, קמו ובאז נדברו ו, סג שמה שכתב רש"י לפטור את הנוסע בספינה, הטעם שהרוח מנשבת בים, ויכבו הנרות, אבל כשיש אפשרות שלא יכבו ע"י הרוח – חייבים בנר חנוכה, וכן הוא באורחות חיים (לר"א מלוניל) חנוכה, יח שמדליקים אף בספינה. בלתי אפשרי להדליק מטעמי

בטיחות - ידליקו לפחות נר אחד, ואפילו יאלצו לכבותו תוך מחצית השעה להדלקה - יצאו ידי חובה. אכן, המדליק ומשער שיצטרך לכבות הנרות בטרם תחלוף חצי שעה - **לא יברך**.

הדלקה בפנס או במצבר

אף שלכתחילה, אין מדליקים בנורות הדולקות בזרם החשמל – כדלהלן, דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קונטרס הליכות והנהגות עמ' י"ד) והגר"ב צ"א אבא שאול זצ"ל (בשו"ת אור לציון י"ח, י"ב) שבשעת הצורך במקום שאין שום אפשרות במה להדליק, עדיף להדליק **בפנס או במצבר**, המספיקים לפחות לחצי שעה, כיון שבשונה מהדלקה בנורות המחוברות לזרם החשמל, "בפנס, כל שיעור ההדלקה נמצא לפנינו", וצריך שהנרות יהיו מסודרות בצורת חנוכה, וכן כתב מרן הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל (בהליכות שלמה ט"ו, ג), וזכורני שכן הורה מרן הגר"ש"ז זצ"ל לחברי בישיבת קול תורה, שטס לאוסטרליה, בחנוכה, שידליק בפנסים קטנטנים, במטוס, לפרסם הנס. ובהליכות שלמה ט"ו, ג שהמדליק ואין לו ברירה אחרת [כבמטוס] - רשאי להדליק מפנס של מנורת ליבון ולברך, ובלבד שיש בו לדלוק חצי שעה.

פרסום הנס למול שאינם יהודים

לדעת רוב הפוסקים, פרסומי ניסא לנכרים - אינו כלום (שו"ת אג"מ או"ח ד, ק"ה, ג עפ"י שעה"צ תרעב, יז הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל ויבדל"ח הגר"א וייס שליט"א קובץ דרכי הוראה ז'). לכן אין שום עניין להניח נרות חנוכה מחוץ לבית, למבנה, אוהל, או ספינה מול ישובים או שכונות בהם מתגוררים ערבים, נוצרים, או דרוזים, כשאין בסביבה יהודים.

הכנת החנוכיה

כתב הר"י בן הראב"ד (בקובץ המועדים קונטרס סוד הדלקת נרות): "הזהיר בנרות חנוכה, **צריך להקדים** שני ימים קודם לחנוכה לתקן הנרות ולהזמין שמן זית זך להדלקה וכו' " ובאורחות רבנו (ח"ג, עמ' א) שהגרי"י קנייבסקי זצ"ל נהג להכין את החנוכה בכ"ב כסלו וכן הגרי"י פ"י זצ"ל הכין המנורה והעמידה על מכונה, כמה ימים לפני הגיע החנוכה (הליכות אבן ישראל, עמ' שכ"ט). חידוש, בדברי הגר"ח פלאג'י זצ"ל (מועד לכל חי כ"ז, כ"ה) לפי מה שאמרו חז"ל הרגיל בנר הוי"ן ליה בני ת"ח כמו שאמרו בשבת, אם כן, לאישה שייכת טפי [יותר] הכנה זו, שתהא זריזה לתקן הפתילות ולשים השמן וכו' ומה גם שהנס נעשה על ידי אישה יהודית, כנודע". וכן הוא בהראבי"ה (א, ר): "ולכן נהגו נשים צדקניות וכשרות, לתקן נרות שבת וחנוכה, לזכות למצווה" ובבית הגר"ח קנייבסקי זצ"ל נהגה הרבנית ע"ה להדליק נרות החנוכה ולכבותן, לפני הדלקת שר התורה. וכיום לא מצינו שנוהגים להקפיד בזה.

במה מדליקים

"כל נפ"ש נדלקת בחנוכה" **נפש** – נרות פתילות ושמינים, כולם כשרים להדלקה (שו"ע תרע"ג, א) בשונה מנר שבת ש"אין מדליקין.. לא ב.... ולא ב.... ולא ב.... כי בשבת צריך נר שידלוק יפה שלא לבוא לידי הטיית הנר.

מצווה מן המובחר להדליק בשמן זית בדומה להדלקת המקדש [דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלכתחילה אין להשתמש בשמן שאינו למאכל, (פניני חנוכה פ"ז עמ' קלח) וכן דעת הגר"ח קנייבסקי זצ"ל (דולה ומשקה, עמ' רל"ז) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (קובץ קול מהיכל עמ' תקט"ו). אבל שמענו מפי הגרי"ש זצ"ל שוודאי אין זה מעכב]. ויש מתירים לכתחילה אף בשמן שאינו ראוי לאכילה כגון ב"שמן למאור" (חזון איש וכף החיים תרע"ג, י"א הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני חנוכה, עמ' שי"ט ובעל קנה בשם זצ"ל). וכן יש לדייק מלשון המ"ב תרע"ג, ב. **ומצווה מן המובחר** בפתילה מצמר גפן, אך כנ"ל, הכול כשר להדלקת החנוכיה.

מן הדין, אין חובה להחליף כל יום את הפתילות (ראה שו"ע תרע"ג, ד) והגר"ח קנייבסקי זצ"ל (ב"נר חנוכה" עמ' יב) אמר, שהחזו"א לא נהג להחליף הפתילות. ויש מהדרים להחליפם מדי יום, בדומה להדלקה שבמקדש – כף החיים ס"ק עב בשם הכלבו וכן מנהג חב"ד. **"פתיל צף"** – כשר, אעפ"י שהוא מצופה שעווה, כיון ששנרף מיד, עיקר ההדלקה בשמן (הגר"ש"ז אויערבך ב"הליכות שלמה" חנוכה הגרי"ש אלישיב והגר"ש ווזנר זצ"ל בשבט הלוי ה, קנז).

הערה: נשאר נר או שמן שדלקו כל הלילה עד הלילה הבא – יש לכבותם, ולהדליקם מחדש להדלקת הלילה הזה.

הדלקה בנרות חשמליים: אסורה, מכמה סיבות: **א.** אור החשמל אינו מכלה הפתילה, ואינו דומה להדלקת המקדש, והנס היה שלא כלה. **ב.** אין בזמן ההדלקה עדיין את כל השיעור להדלקת חצי שעה (דעת מרן הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל בספרו "מאורי אש") **ג.** מנורת המקדש נדלקה על ידי אדם ולא על ידי "מכונה". **ד.** נורת החשמל שבתוך הזכוכית

דומה למדורה, ולדעת שו"ע תרע"א, ד אינה נחשבת אפילו לא לנר אחד (כה"ח). ה. כיון שמשתמשים כל השנה בנרות החשמל אין בהם פרסום הנס (בית יצחק להגאון רי"א ספקטור זצ"ל). לדעת הגר"ע יוסף זצ"ל, ושו"ת באר משה ח"ו קונטרס עלעקטריק סי' נ"ח ושו"ת ציץ אליעזר א, כ שבשעת הדחק גמורה, **כשאין כל אמצעי אחר להדלקה**, ידליקו בנרות חשמליות **בלא ברכה**, ויניחום במקום שאין שם נר חשמלי במשך השנה.

סדר הנחת הנרות

ביום הראשון מניחים את הנר **בצד ימין** של החנוכייה, ובכל יום מוסיפים נר לשמאלו של הנר של אתמול [מימין לשמאל] ומתחילים להדליק את הנר הנוסף [משמאל לימין] - כך המנהג למעשה לרוב הדעות (שיטת השו"ע והרמ"א תרע"ו, ה הפר"ח, הא"ר, סידור שו"ע הרב, שו"ת חת"ס, קפ"ז, קיצור שו"ע קל"ט, י, ערוה"ש, י"א וכן נהג האריז"ל כמובא בשער הכוונות ק"ח, ע"ג). את **השמש** (העשוי גם בשמן, ואי אפשר להדליק בו את שאר הנרות), מדליקים לאחר הדלקת כל הנרות, או לפני הברכה, ויש להניחו מעל או מתחת לנרות או בריחוק מהם, שיהא ניכר כל יום מספר הנרות **בלי השמש**.

זמן ההדלקה

1. יש מדליקים כשיטת הגר"א **"משתשקע החמה"** היינו, ממש בשעת השקיעה, ולדעת הגאונים, היינו השקיעה הנראית לעינינו [השנה **תשפ"ד** במשך ימי החנוכה - **4:40** - ובשלת הימים האחרונים - **4:41**]. וכן מנהג הפרושים בירושלים ת"ו. וצריך שידלקו הנרות לכל הפחות עד סוף חצי שעה לאחר צאת הכוכבים (מ"ב תרע"ט, ב). **2. ויש נוהגים** "משתשקע החמה" היינו כשסיימה לשקוע - **צאת הכוכבים** [השנה **תשפ"ד 5:14 - 5:16** במשך ימי החנוכה] והם מתפללים תחילה ערבית ש"תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם" כלשון הטור והשו"ע תרע"ב, א "מדליקין נר חנוכה עם סוף השקיעה, עד חצי שעה מהלילה, שאז העם עוברים ושבים, ואיכא פרסומי ניסא". ובערוה"ש שם, ד "העולם נוהגים כהטור והשו"ע" וכן הכריע כף החיים (שם, ב) וכן המנהג הפשוט ברוב קהילות ישראל (שו"ת תפילה לדוד, מ"ז). **3. יש המדליקים** כ 20 דקות אחרי השקיעה (לפני ערבית), לצאת ידי שתי השיטות וכך נוהג הגר"מ שטרנבוך שליט"א ראב"ד העדה החרדית, וכן נהג הגר"ח קנייבסקי זצ"ל כפי שנהג מרן החזון איש זצ"ל. שבזה יוצאים ידי חובת רוב השיטות.

הזמן המוקדם ביותר שניתן להדליק - מ"פ **פלא המנחה** - השנה תשפ"ד **3:32 ואזי**, בוודאי שצריך לוודא שיספיקו השמן או הנרות לדלוק עד חצי שעה לאחר **צאת הכוכבים** (ביה"ל תרע"ב, ד"ה ובלבד וכו'). שאם אין הנרות דולקים עד אז - לא קוימה ההדלקה (קצור שו"ע קל"ט, י).

הזמן המאוחר ביותר להדלקה, לפני **"עלות השחר"** [השנה תשפ"ד **4:51 - 4:55**]. ואזי יש להעיר אחד או שנים מבני הבית לקיים "פרסומי ניסא" בפניהם (ואם קשה להעירם, ידליק ויברך בעצמו). כמובן, **שיש להשתדל** בכל איחור, להדליק לפני ש"תכלה רגל מן השוק" באותו מקום.

הערה: הנוהג להדליק בחוץ או בחלון לפרסם הנס לעוברים ושבים ברשות הרבים, כתב הגרי"ש אלישיב זצ"ל (ב"שבות יצחק" עמ' ס"ג) שלאחר שכלתה רגל מן השוק, לא ידליק בברכה.

הברכה

ביום הראשון מברכים שלש ברכות: **להדליק** וכו' **שעשה ניסים** וכו' ו**שהחיינו** וכו' וסימנך: עשה לך **שרף** (להדליק), ושים אותו **על הנס** (שעשה ניסים) והיה כל המביט בו **וחי** (שהחיינו) - הגר"א. בשאר הימים, משמיטים שהחיינו, **לא ברך שהחיינו ביום הראשון** יברך אפילו ביום האחרון **על ההדלקה**. **שכחו לברך על הדלקת הנרות:** וכבר הסתיימה ההדלקה - יש לברך "שעשה ניסים" בלבד, וביום הראשון "שהחיינו" (מ"ב תרע"ו, ד ובא"ח (א) וישב, י ולדעתו אפילו תכ"ד אין לברך להדליק וכו').

לעניין נוסח ברכת להדליק וכו': כתבנו את הנוסח לפי המשנ"ב תרע"ו, א "שלחנוכה" ולדעתו יש לאומרם לכתחילה כמילה אחת. ובמקור חיים (לבעל החוו"י) דהיינו בשו"א תחת הל', אמנם, בשלמי תודה, כ"ד בשם החזון איש, לומר עפ"י כללי הדקדוק בפת"ח תחת הל' וכן הוא בסידור "עבודת ישראל". **הערה:** אין להפסיק בדיבור עד תום הדלקת הנר האחרון, פרט לאמירת "הנרות הללו וכו'" שיכולה להיאמר לאחר הדלקת הנר הראשון, במשך הדלקת שאר הנרות (מ"ב תרע"ו, ד וראה הלכות חג בחג עמ' ק"ח).

שהייה ליד הנרות לאחר ההדלקה

אף ש"הדלקה עושה מצוה", כתב בעל חוות יאיר ב"מקור חיים": "ועיקר המצווה הוא, שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה, לראות אותם ולשמוח בהם, ולא סגי שידליק וילך לו למקום אחר". יש לציין, שהגר"ח קנייבסקי זצ"ל (בקונטרס עבודת ימי החנוכה עמ' כ) ענה לשואל: "לא ראינו נוהגים כן". וכן אמר רבנו הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאין חיוב לשהות כדי שיעור זמן ההדלקה ליד הנרות (קונטרס ברכת משה ענייני חנוכה ג, ו).

שכחו להדליק נרות מי שמשום מה לא הדליק נרות חנוכה באחד מהלילות - אין לו תשלומין, וידליק בלילה הבא, את מספר הנרות שמדליקים באותו לילה כולם (שו"ע תרע"ב, ב).

"מעוז צור"

"רוב בניו וקנייניו על העץ תלית" ולכאורה, לא מצאנו שתלו עם המן את רכושו? **תשובה:** ראה גמ' מגילה ט"ו ע"ב: "מלמד שכל גנזיו של אותו רשע חקוקין על ליבו" ועל זה הצביע, כשאמר: "וכל זה אינו שווה ליי". ויש מפרשים, "רוב בניו" - שהתפאר בהם מאד, הם קנייניו. ועוד מפרשים, ש"קנייניו" מתייחס על "מחית", כלומר, את בניו ואת קנייניו מחית, ואת המן עצמו "על העץ תלית".

"דחה אדמון בצל צלמון, הקם לנו רועה [רועים] שבעה מי הם השבעה? **תשובה:** ראה גמ' סוכה נ"ב ע"ב עפ"י הפסוק: "אשור כי יבוא בארצנו וכי ידרוך בארמנותינו והקימונו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם" (מיכה ה, ד) - "אדם, שת, מתושלח, דוד, אברהם, יעקב ומשה, דוד באמצע, אדם ושת ומתושלח מימינו ואברהם, יצחק יעקב ומשה בשמאלו" (עי' רש"י לעניין יצחק). והנסיכים שבפסוק: "ישי, שאול, שמואל, עמוס, צפניה, צדקיה, משיח ואליהו".

חובת הנשים בהדלקת הנרות

שולחן ערוך תרעה, ג: **"אישה מדלקת נר חנוכה, שאף היא חייבת במצווה זו"** המקור בגמ' שבת כ"ג: **אמר רבי יהושע בן לוי, נשים חייבות בנר חנוכה** [אף שהיא מצות עשה ש"הזמן גרמא"], **שאף הן היו באותו הנס**:

1. בגזרות הקשות. 2. הנס שנעשה על ידי יהודית בת יוחנן כהן גדול [כנראה אחות מתתיהו] "שהרגה את שר צבאם, לאחר שהשקתו בחלב, וכתוצאה מכך עזבו הצרים על ירושלים את העיר והייתה רווחה", ועל כן יש שנוהגים לאכול בחנוכה מאכלי חלב. 3. כמובא במדרש: אישה אחת בירושלים ילדה בן זכר, וביום השמיני לא מצאה מוהל למוהלו... עלתה על חומת ירושלים... וקראה לכל אחיה המסתתרים... אם לא תבטלו הגזרות... אין עתיד לאומתנו... ואז הפילה עצמה עם תינוקה... ומיד כששמעו זאת מתתיהו ובניו, קראו: **"מי לד' אלי"**.

הלכה למעשה: אישה נשואה – יוצאת ידי חובה בהדלקת בעלה, ואף יכולה להוציאו ידי חובה כשאינו בבית, שעדיף להדליק בזמן, **בתנאי** שמסכים, ולא יהיה בכך, חשש לפגיעה ב"שלום בית". לדעת הגר"א נבנצל שליט"א אישה מוציאה ידי חובה את בעלה, אף כשנמצאים במלון (שו"ת תורה מציון תצא, קכ"ג). יש לציין **שהגאון רבי ח. ד. אלטוסקי זצ"ל** חתן מרן הגר"ח פ"י שיינברג זצ"ל ראש ישיבת "תורה אור", העדיף להיות אחר הצהריים בימי החנוכה בישיבתו עם תלמידיו, והרבנית תח"י לאוי"ט הייתה מדליקה בבית, ומוציאה אותו ידי חובה, בהדלקת הבית, ושמע אמירת הברכות בבית המדרש, וירד לחדרו בישיבה להדליק נרות.

חובת הבנים והבנות בהדלקת הנרות

בני ספרד – נוהגים בחנוכה **"נר איש וביתו"** (שו"ע תרע"ב, ב) וכאשר אבא, אימא, או אפילו אח גדול מדליקים נרות, בבית, כהלכה, **אסור** לבן או בת ספרד, כל עוד לא נישאו, לברך על נרות שמדליקים במקום אחר [שבכל בית בישראל חובה לפרסם הנס בהדלקה, וגם אותם בן או בת, מחובתם לפרסם הנס בהדלקה – אך **בלא** ברכה], ולדעת הגר"ע יוסף זצ"ל, היינו, אפילו הדלקת הבית במדינה אחרת, ובהפרש של שעות... ויש חולקים, כמו כן, שמענו מהגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, אם הבן והבת, בני ספרד, גרים לעצמם מחוץ לבית, וגם מתפרנסים בכוחות עצמם – **מדליקים במקומם בברכה**. **בני אשכנז** – נוהגים כדעת **הרמב"ם** (המובא ברמ"א תרע"א, ב): "המהדרין מדליקים **נר לכל אחד ואחד מבני הבית**" ואפילו עשרה אשכנזים קטנים מדליקים בחנוכיות שלהם ליד האבא, ומברכים לעצמם. **ולמעשה**, אף אישה ואף הבנות האשכנזיות, יכולות, אם תרצינה, להדליק בעצמן ולכוון שלא לצאת בהדלקת האבא ומברכות לעצמן.

מדוע לא נהגו בנות אשכנז, המהדרות במצוות, להדליק לעצמן? כתב ה"חתם סופר" זי"ע בסוגית כבתה, במסכת שבת: "משום, שכך קיבלנו מרבתינו, שכשהדליקו בחוץ, נשים לא הדליקו להידור, דהוי כפריצות, לעמוד יחד עם האנשים בפתח הבית לרשות הרבים להדליק, ועל כן עמדו מרחוק לשמוע הברכות, לכן גם אצלנו אינן נוהגות". מטעם זה, יש מנמקים מדוע נשים פטורות מאמירת "קידוש לבנה". וראה במשנ"ב תכ"ו, א סיבה נוספת לאי אמירתן קידוש לבנה. זאת, בנוסף לטעם המובא במג"א שם, מפני שהן גרמו למיעוט הלבנה.

במצוות נר חנוכה שני חלקים: חיוב הדלקה ועניין ראיית פרסום הנס

א. להדליק או להיות שייך להדלקה [בהשתתפות, או ש"מדליקים עליו"] ובנוסף **ב. ראוי לראות** כל ערב בהדלקה כשרה, את מספר הנרות שהודלקו. וזהו ה"פרסומי ניסא" על כן, אף מי שלא נמצא בבית בזמן ההדלקה, ומוציאים אותו ידי חובה בביתו, מכל מקום ישתדל, במידת האפשר, לראות, היכן שנמצא [לא בהדלקה במקום עבודה או באולם אירועים – שאין לברך עליה], אלא בהדלקה כשרה, את מספר הנרות שהדליקו היום.

ברכת "הרואה"

מי שלא הדליקו עליו ואף לא ידליק הערב (עד עלות השחר) נרות, הרי, שאם ראה אפילו דרך חלון הדלקה כשרה, מברך: **ברכת שעשה ניסים וכו' בשם ומלכות**. שאף שאינו מקיים את ההדלקה, מקיים את חלק המצווה לראות הדלקה. שהרי לא הדליק בעצמו, ואף לא הדליקו עליו.

התארחות ונסיעות בימי החנוכה

1. כשנמצאים רק להדלקה אצל סבא וסבתא או אדמו"ר או צדיק, אין יוצאים ידי חובה, אפילו מתכבדים שם במאכל ומשקה, ושירים, ונשארים שם אפילו כמה שעות - שאין זה לא מקום השינה ולא האכילה.

2. המתגורר בקביעות [אכסנאי] אצל משפחה, כבר 30 יום מלפני חנוכה, נחשב כבני הבית ויוצא בהדלקתם.

3. הבאים להתארח ליום יומיים בחנוכה או אפילו לכל ימי החנוכה, כגון יחיד, זוג או משפחה, אם יש באפשרותם, ידליקו לעצמם (מ"ב תרע"ז, ה). ואם לא מדליקים לעצמם, חייבים להשתתף בהדלקה – כדלהלן ובוודאי כאשר יש להם חדר המיוחד להם לשינה.

אופן ההשתתפות - לצאת בהדלקת הבית, ב"השתתפות בפרוטה", היינו: או **שייתנו** 10 אגורות ["פרוטה" בכסלו **תשפ"ד – 9.5** אגורות] לבעלי הבית על מנת שיהיה להם חלק בנרות או בשמן, או שבעלי הבית יקנו להם בקניין סודר או בהגבהה, חלק בשמן או בנרות, ויאמרו: אנחנו נותנים לכם **במתנה חלק בנרות או בשמן**. כאמור לעיל, כאשר המדובר **ברווקים ורווקות בני ספרד** שבביתם מדליקים כדין, בברכה, בכל מקרה, לא יברכו על הדלקה בבית מארחיהם, כמו כן, יש לציין, שלדעת הגר"ע יוסף זצ"ל **בן ספרד** הבא לאביו או חתן הבא לבית חמיו כגון לשבת חנוכה - יוצאים ידי חובה עם הבית כאילו הם מבני הבית. **רווקים ורווקות בני אשכנז** המתארחים גם לשינה, אינם יוצאים בהדלקת הוריהם וישתתפו עם המארחים כנ"ל, הגיעו לאחר שכבר הודלקה החנוכיה, ולא השתתפו איתם, ידליקו לעצמם עם ברכה (אז נדברו ג, נ"ג).

4. אורח שישן במקום אחד ואוכל במקום אחר, ושני המקומות מיוחדים לו - מברך במקום **שאוכל** (רמ"א). אבל כשמקום האכילה אינו מיוחד לו, ומקום השינה מיוחד לו - מדליק במקום השינה (דעת הגר"ש ווזנר זצ"ל מבית לוי עמ' ק"כ).

5. בעל או אישה המתארחים וישנים (כל אחד מהם) אצל אחרים: יוצאים בהדלקת בני זוגם שנשארו בבית וכו"ל, ואינם צריכים השתתפות עם המארחים, וצריכים לשמוע הברכות. רוצים הבעל או האישה להדליק לעצמם בברכה במקום שמתארחים – רשאים, ויכונו שלא לצאת בהדלקה שבביתם (רמ"א תרע"ז, ג ומ"ב טו-ט"ז).

6. אחד מבני הבית שנסע לחוץ לארץ: יוצא ידי חובה בהדלקה שמדליקים עליו בביתו בארץ, אעפ"י שבמקום אליו נוסע, טרם הגיע זמן הדלקה (ואפילו נוסע ביום ראשון של חנוכה ששם עדיין טרם התחיל חנוכה), כדברי הגרש"ז אויערבך זצ"ל: "דעיקר חובת פרסום הנס תקנוהו על הבית... וכך היא המצווה שאחד מבני הבית ידליק, וכיון שבביתו כבר זמן הדלקה... נחשב במקום שיהיה כמקיים המצווה במקומו" (הליכות שלמה מועדים י"ג, ג). לא מדליקים עליו בביתו, ואינו מדליק שם לעצמו – צריך להשתתף עם המארחים.

7. בני ישיבה או בנות בפנימייה: כאשר באותו הבניין מקום השינה ומקום האכילה (חדר אוכל) – לדעת רוב הפוסקים עדיף להדליק בחדר האוכל וכן דעת מרן החזון איש. וכן הורה מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בישיבתנו "קול תורה". ולדעת בעל אגרות משה ובעל מנחת יצחק זצ"ל - יש להדליק בפנימייה במקום השינה, ולהיזהר משריפה. ולדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל ידליקו בפתח הישיבה. ישנים בבניין אחד ואוכלים בבניין אחר – נחלקו הדעות היכן יש להדליק, להכרעת שו"ת שבט הלוי ג, פ"ג אפשרי להדליק או בפנימייה או בחדר האוכל או בבית המדרש כהוראת הנהלת הישיבה. ויש האוכלים ארוחה אחת של פת במקום השינה ומדליקים שם לכתחילה. בני ובנות ספרד – מברכים, רק כשלא מדליקים בביתם כנ"ל.

על הניסים

מתפילת ערבית של ליל כ"ה בכסלו [אפילו טרם הדליקו נרות חנוכה] אומרים "על הניסים וכו'" בכל תפילת עמידה במשך ימי החנוכה, לאחר אמירת: "כי מעולם קיוונו לך" שבסוף ברכת מודים, וכן בכל ברכת המזון לאחר המילים: "בכל עת ובכל שעה" ויש לומר ועל הניסים עם וא"ו (משנ"ב תרפ"ב, א וכו"כ ערוה"ש) השוכח לאומרו בתפילה וכבר חתם את הברכה - אינו חוזר, אלא, שאפשרי להוסיף ב"אלקי נצור" בקשה: "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כאשר עשה וכו' בימי מתתיהו וכו'" וכן בברכת המזון אם לא נזכרו עד חתימת "על הארץ ועל המזון" – אין חוזרים. ואפשר להוסיף לפני "הרחמן הוא יזכנו" וכו' - "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו'" כנ"ל. ולדעת האדר"ת יאמרוהו כ"הרחמן" הראשון לאחר "לעולם אל יחסרנו".

מנחה קצרה: הגר"א קוטלר זצ"ל, וכן הורו כמה מראשי הישיבות בארץ ישראל, שבימי החנוכה אין להתפלל מנחה קצרה, כיון שאין אומרים בה חזרת הש"ץ ואין שומעים משליח הציבור "על הניסים" וכו', ולדעת התוס' בשבת כד ע"א יש דין פרסומי ניסא בחנוכה גם בתפילה (מרן הגר"ח פ שינברג זצ"ל התנגד כל ימות השנה לתפילת מנחה קצרה).

הזכרת על הניסים ב"ברכת מעין שלש"

אין מזכירים של חנוכה ושל פורים בברכת מעין שלש (שו"ע ר"ח ובמ"ב תרפ"ג, ב) משום ש"על הניסים" ראוי להזכירו בהודאה, כ"מודים" בתפילה, וכן נודה לך" בברכת המזון, אבל ב"מעין שלש" שאין בה הודאה - אין מזכירים. ואף שמזכירים "ונודה לך על הארץ", אי אפשר להפסיק שם, שהרי צריך להסמיך מעין החתימה לחתימה (לבוש בסי' ר"ח) וגם חנוכה ופורים לא הוזכרו בתורה (לחם חמודות הובא במחצה"ש ר"ח, מ).

אמירת הלל

בכל ימי החנוכה אומרים הלל שלם, שבכל יום התחדש הנס (שו"ע תרפ"ג). ונהגו גם הנשים לאומרו, ולדעת בעל "אגרות משה" ח"א, ק"צ ד"ה ונכון וכו' נשים חייבות בהלל של חנוכה, אף שיש אומרים שהוא הודיה על הניצחון במלחמה ואישה אינה בכלל כיבוש ומלחמה(שדי חמד). וכתב הגר"ע יוסף זצ"ל: בשו"ת יחוה דעת א, ע"ט: "הדבר ברור, שהנשים הספרדיות אינן רשאיות לברך על ההלל של החנוכה, היות וקבלו הוראתו של מרן הבית יוסף (תקפ"ט) שלא יברכו על מצות עשה שהזמן גרמא, ואם רוצות – יאמרו בלא ברכה. אבל הנשים האשכנזיות יש להן על מי לסמוך בברכתן על ההלל בחנוכה".

הערה: הלל ניתן לומר עד השקיעה, שנאמר: "ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ד".

המדלג מלה אחת מן ההלל – לא יצא ידי חובה וצריך לחזור, מפני שהלל בחנוכה כמו מגילה בפורים. וכמבואר בשער הציון תפ"ח, ג: "ומה שמהר"מ מרוטנבורג סובר שלא לברך "לגמור", היינו משום שלדעתו מי שדילג אות אחת – ברך ברכה לבטלה. אמנם, גם אם מברך "לקרוא" אם דילג מלה שלימה – לא יצא ידי חובה והוי ברכה לבטלה".

אחר קריאת ההלל בבית הכנסת, אומרים רק "חצי קדיש".

קריאת התורה

אין אומרים "א-ל ארך אפיים" בהוצאת ספר תורה, ולא "יהי רצון וכו'" שלאחר הקריאה (מ"ב תרפ"ג, א).

בימי החנוכה קוראים בתורה בפרשת הנשיאים שבפרשת נשא, בכל יום קוראים לשלשה באותו היום, ואומרים "חצי קדיש": ביום הראשון, "ויהי ביום כלות משה וגו' (במדבר ז, א) לכהן, עד לפני המשכן. לפי שנגמרה מלאכת המשכן בכ"ה בכסלו (מ"ב תרפ"ד, א) ללוי - עד לחנוכת המזבח. ולישראל – עד סוף היום הראשון. ובשאר הימים לכהן –

עד "מלאה קטורת". **ללוי** – עד סוף היום. ולישראל חוזרים. **וביום השמיני: לכהן** - ביום השמיני, **ללוי** – פר אחד ולישראל - מיום התשיעי וגומרים הפרשה ומוסיפים מהתחלת בהעלותך, עד " כן עשה את המנורה" - שו"ע ורמ"א תרפ"ד, א ושערי אפרים ח, ע"ט). **הערה:** קראו בטעות נשיא יום אחר - בדיעבד, יצאו ידי חובה (מ"ב תרפ"ד, ג).

"שיר של יום" במסכת סופרים, שבמקדש היו הלויים שרים בימי החנוכה "מזמור שיר חנוכת הבית וגו' " (תהלים, ל) ויש נוהגים לומר רק מזמור שיר חנוכת וגו' ויש אומרים גם שיר של אותו היום וגם מזמור שיר חנוכת וגו' ולדעת הגר"א אומרים בכל יום מזמור אחד בלבד.

סעודות חנוכה

רמ"א תר"ע, א: יש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות בחנוכה, שבאותם ימים הייתה חנוכת המזבח, ושיש לאכול מאכלי גבינה זכר ליהודית. ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבין בהם, ואז הוא **"סעודת מצוה"** ובביאור הלכה בשם מהרש"ל: "ראוי שהשמחה תהיה מעורבת ובלולה בשמחה של תורה... ובעוונותינו הרבים, יש אנשים שתחת זמירות ותשבחות שראוי להלל לד' יתברך על הניסים, שעשה לנו הם מרבים בשחוק ה"קרטין" [קלפים], ושומר נפשו ירחק".

לביבות תפוחי אדמה

אף שהתרסקו במגירת וכדומה, כל שניכרת צורת תפוחי האדמה, ואפילו נראים רק כ"חוטי תפוח" דקים - ברכתן "האדמה". אבל כשהתרסקו לגמרי, במעבד מזון או ב"בלנדר", ובוודאי כשעשויות מקמח תפוח"א - ברכתן "שהכול" (עפ"י שו"ע או"ח ר"ב, ז וספר מקור הברכה ובהליכות שלמה תשרי-אדר י"ז, ח). לבני ספרד, יש לציין, שאמר לי הגרב"צ אבא שאול זצ"ל שכשמגישים לו פיר"ה תפוחי אדמה או לביבות, מבקש שיניחו עמהם חתיכת תפוח"א ומברך עליו "אדמה" ופותר השאר, והוסיף "אין זו הוראה לרבים" (ראה גם שו"ת אור לציון ח"ב י"ד, ב).

שבת חנוכה - פרשת "וישב" שבת מברכים חודש טבת

הדלקת הנרות: ירושלים - 4:00 במרכז ובדרום - 4:15 בצפון 4:10

בערב שבת חנוכה, נכון להתפלל **מנחה מוקדם**, כדי להקדים מנחה להדלקת הנרות, אבל אין להפסיד משום כך תפילה בציבור (מ"ב תרע"ט, ב ושעה"צ, ז). **הדלקה בכניסת שבת וביציאתה: בערב שבת**, מדליקים **תחילה** נרות החנוכה ומיד את נרות השבת, ונהגו לאחר מעט הדלקת נר שבת, ובלוח לא"י שבירושלים יאחרו עד 25 דקות לפני השקיעה, כדי שלא לבטל מצות תוספת שבת. **ויש להיזהר**, שלא להניח שני סוגי הנרות על אותו מגש, משום "מעלין בקודש ואין מורדין" שלא יראה שהוסיפו השבת על מספר נרות השבת, וגם שלא יטעו במספר נרות החנוכה.

הערה: הכנת הנרות לשבת, אינה חייבת להתבצע לפני הכנת נרות החנוכה: דעת הגר"ח קנייבסקי זצ"ל בספר "דולה ומשקה" עמ' ר"מ, נר שבת קודם לנר חנוכה [כשאין די כסף לשניהם] (שו"ע תרע"ח) והם תדיר ומקודש ו"שלום בית", כיוון שהכלל של "תדיר קודם" הינו רק ב"קיום המצווה" ולא בהכנה לקראתה. **יש לציין**, שנרות שבת, צריכים לעמוד במקום גבוה כדי ליהנות מאורם, מאידך, נרות החנוכה מניחים לכתחילה בגובה פחות מ' טפחים כדי שלא ייהנו מאורם.

אישה שהקדימה בטעות הדלקת נרות שבת, שוב אינה יכולה להדליק בעצמה נרות חנוכה, ותבקש מאחר שידליק עבורה, והוא יברך "להדליק וכו'" והיא יכולה לברך "שעשה ניסים" וכו'.

בהדלקה לקראת שבת יש להקפיד על נרות או שמן שידלקו לפחות חצי שעה **לאחר** צאת הכוכבים [היינו עד **5:16**], בפרט שמדליקים נרות חנוכה לפני הדלקת נרות שבת (בירושלים פתח תקוה וטבריה הדלקת הנרות בשעה **4:00** ואם כן צריך שהנר ידלק **קצת יותר משעה ורבע**). על כן **אין להשתמש** בוודאי לא בערב שבת, אף לא לילדים בנרות הצבעוניים הקטנים שמוכרים בחנויות [אפילו לא כששמים אותם בהקפאה בטרם ההדלקה – בדוק ומנוסה]. משום ברכה לבטלה.

עצם ההדלקה בערב שבת מבעוד יום, מבאר החתם סופר (שו"ת ו, ז), שכיון שאי אפשר לשמונת ימי החנוכה בלא שבת, אם כן, כשתקנו הדלקת נרות חנוכה - תקנו וחייבו להדליק בע"ש לכתחילה מבעוד יום, ועל חוב זה אפשר לברך וציוונו וכו'.

אישה שהדליקה נרות שבת, ונזכרה שעוד לא אמרה היום הלל, רשאית עדיין לומר הלל, שאף שמנחה של חול, אסורה להתפלל - כיון שתפילת חול, סתירה לקבלתה את השבת (כשלא עשתה תנאי), אבל אמירת הלל אינה סתירה לקבלת שבת, וכיון שעדיין לא הגיעה השקיעה - רשאית לומר הלל.

הערה: בהדלקת נרות החנוכה בערב שבת, מתחיל איסור האכילה לפני ההדלקה, מ"פג המנחה" - 3:32 (חידוש הגר"ש דבלצקי זצ"ל בקונטרס ארבעה ספרים נפתחים חנוכה, ט"ו).

ראוי להכין בערב שבת, גם נרות לצורך הדלקת החנוכייה במוצאי שבת, כדי שלא להתעכב בהכנתם במוצאי שבת!!
בבית הכנסת מדליקים נרות חנוכה, לפני קבלת שבת. וטוב שיהיו עשרה בשעת הברכות וההדלקה (שו"ע תרע"א, ז).

שירת "מעוז צור" בליל שבת

בספר "לקט יושר", כתב: "וזכרני כשהדליקו בערב שבת, אמרו הזמר "מעוז צור ישועתי" בליל שבת על השולחן עם שאר המזמורים", וכן כתב בשו"ת מנחת אלעזר ב, כ"ט. אמנם, בספר "עוזר ישראל": "וכמדומני, הרבה נוהגים לאומרו בליל שבת, מיד כשחוזרים מבית הכנסת".

"במה מדליקין" - יש **שבשבת חנוכה** אינם אומרים פרק "במה מדליקין וכו'" שלא ייראה שכבוד נרות החנוכה, כביכול, פחות מכבוד הנר של שבת, שהרי בנר חנוכה "כל נפ"ש נדלקת בחנוכה" **נפש** - נרות פתילות ושמינים, כולם כשרים להדלקה (שו"ע תרע"ג, א) בשונה מנר שבת ש"אין מדליקין.. לא ב... ולא ב... ולא ב... כי בשבת צריך נר שידלוק יפה שלא לבוא לידי הטיית הנר. והמשנה ברורה בסי' ע"ר, ב כתב **לאומרו**.

טלטול החנוכייה ממקומה בליל שבת

בהדלקת ליל שבת, למדליקים בתוך פתח מול המזוזה, והישארות החנוכייה במקומה, מפריעה לעוברים והשבים, אם נרות החנוכה יונחו על מגש שאינו מיוחד לנרות (לדעת הרמ"א), ועל גבי כיסא שצריך לשבת, וליד הנרות יונח דבר של היתר החשוב לשבת, יותר מהנרות, כגון חלה או לחמנייה, לאחר שכבו הנרות מותר יהיה לטלטל את הכיסא עם המגש שעליו מונחת החנוכייה, ועדיף שירימוהו שנים יחד (ראה הליכות שבת להגרא"י מלכא ב, עב). ויש לציין, שההיתר לטלטול הכיסא והחנוכייה, רק אם צריכים לאותו מקום שעומדת החנוכייה, או שיש חשש שיינזקו ילדים אם תשברנה הזכוכיות, אבל לא כדי שלא תיגנב או תישבר החנוכייה (עי' שו"ע שי"א, ח). **אמנם, לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל** (ב"שבות יצחק" פט"ז ס"ק י) עצה זו אינה מועילה לשבת חנוכה, כיוון שאין מטלטלים את נרות חנוכה ממקומם, אם כן, בבין השמשות אסור לטלטלם, ומיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצעי לכולא יומא. וכן הובא בספר אור ישראל, חנוכה עמ' קכ"ו בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל.

מותר לומר לגוי, לאחר שדלקה החנוכייה שיעור ההדלקה, לטלטל את החנוכייה, ולהניחה במקום אחר, לא מיבעיא כשכבר כבו הנרות, אלא אפילו שעדיין הם דולקים, אלא שכשדולקים בשמן. יש לומר לגוי ללכת בזהירות, שלא יכבו הנרות ושלא יתקרב השמן לפתילות (עי' רמ"א רע"ו, ג ובמ"ב, ל).

קריאת התורה

מוציאים שני ספרים: בראשון - קוראים שבעה קרואים בפרשת "וישב". מניחים את הספר השני על הבימה, מגביהים את הראשון, וקוראים בשני למפטיר - מ"ביום השני וכו' "הפטרה: רני ושמי וגו' (זכריה, ב).

אין אומרים אב הרחמים, במוסף "על הניסים" שיר של יום צב. ויש אומרים גם ל. **ואין אומרים** צדקתך וגו' במנחה.

בצאת השבת

השנה **צאת השבת בירושלים - 5:15** במרכז - 5:16 בצפון - 5:12 בדרום - 5:17 ואין מאחרים להתפלל ערבית [בלוח לארץ ישראל שמתפללים 23 דקות אחרי השקיעה ומדליקים 35-36 דקות אחרי השקיעה], **יש שנהגו** להדליק בזריזות נר אחד לפחות [של התוספת לחיוב] בחנוכייה, ועושים הבדלה ואז ממשיכים בהדלקה. וכן נהגו

הפרושים בירושת"ו להדליק תחילה נרות חנוכה, כמובא בלוח לארץ ישראל וכשיטת הגר"א במעשה רב, רל"ה וכפסק היעב"ץ במור וקציעה וחיי אדם קנ"ד, ל"ז.

אולם, המנהג שהתפשט בארץ ישראל, שבבית הכנסת מדליקים תחילה את החנוכייה [משום פרסומי ניסא] אבל בבית תחילה מבדילים בזריזות, ואז מדליקים החנוכייה. ורצוי, אם אפשר כנ"ל להכין הנרות למוצ"ש מערב שבת. ואף, שדעת המשנה ברורה "דעביד כמר וכו' " אבל הכרעת הפוסקים כמנהג שהתפשט בכל תפוצות ישראל, שבבית מבדילים תחילה ואח"כ מדליקים החנוכייה וכן פסקו: קיצור שולחן ערוך קל"ט, י"ז ערוך השולחן תרפ"ב, ב מקור חיים לבעל חוות יאיר, דרך החיים להגאון מליסא זצ"ל, שדי חמד מערכת חנוכה אות י"ט בשם הרבה פוסקים ושכן מנהג ירושלים - כשיטת הט"ז, שבבית הבדלה תחילה. וכן הוא בבן איש חי וישב, כ"ה שזו הדרך הנכונה יותר וכן בברכי יוסף, א וכן נהג החזון איש.

הנוהגים כזמן רבנו תם - 5:52, [לא רק כחומרה]: גם במוצאי שבת חנוכה, **לא משנים ממנהגם**, ורק בהגיע הזמן, מבדילים ומדליקים הנרות (ראה שו"ת אגרות משה או"ח ד, ס"ב).

ואמנם מו"ר הגרשז"א זצ"ל הייתה לו הנהגה מיוחדת, והנחת יסוד משלו, בעניין ההנהגה כרבנו תם כל השנה. וכך נדפס בספר "שלמי מועד" עמ' רכ"א: רבנו היה נוהג בכל שבת להחמיר בעשיית מלאכה כשיטת רבנו תם, והיה מפרש ואומר שנוהג כשיטת רבנו תם, **בלא נדר ובלא קבלה** - והידר להדליק נ"ח במוצש"ק בזמן מקודם, והיה משתדל להדליק קודם 50 דקות אחר שקיעת החמה קודם הבדלה "ובהערה: שמעתי מפי בנו הגאון ר' ברוך זצ"ל, חנוכה תשנ"ח. שכן אמר רבנו, שמנהג ירושלים אף אלו שמחמירים כדעת רבנו תם, רובם אינם עושים כן אלא לחומרא בעלמא ובלי נדר, שכן במוצ"ש של חנוכה רובם ממהרים להדליק נרות חנוכה גם קודם זמן רבנו תם, ועל כרחך, שלא קיבלו עליהם אלא לחומרא בעלמא".

לאחר ערבית [בבית הכנסת לפני ההדלקה] אומרים ויהי נועם וגו' ואתה קדוש וגו'

הערה: אין מברכים ברכת "מאורי האש" בהבדלה על נרות החנוכה, כיון שאין להינות לאורם (שו"ע תרפ"א, א ומ"ב).

הבאים להתארח לשבת חנוכה ובמוצאי שבת עתידים לשוב לביתם

כתבו הגרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה תנינא, נ"ח) הרי"י קנייבסקי זצ"ל (ארחות רבנו ג, חנוכה ק) הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קובץ פניני מועד עמ' ע"ט), שכל זמן שלא עקר ממקומו, יכול להדליק במקום שנמצא עכשיו, ואינו צריך לעקור מקומו ולמהר לביתו, להדליק שם, ואינו צריך אפילו לאכול שם סעודת מלווה מלכה. שהימצאותו שם, המשך לשהייתו שם בשבת, וכשם שלעניין שבת זהו ביתו, כל שלא עקר - זהו ביתו ואינו דומה למי שבא רק לאכול באקראי אצל חברו. והגר"י קמינצקי זצ"ל (אמת ליעקב סי' תרע"ז) כתב, שכל זמן שלא הלך נחשב כבביתו, אכן, יחמיר לשהות שם, שעה שעתיים, ואם אפשר יסעוד שם סעודת מלווה מלכה. **ובדומה, פסק מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לחתן וכלה שמתחתנים בימי החנוכה**, לאחר צאת הכוכבים, כנהוג, ושאלו, האם מיד לאחר החופה עליהם לעזוב האורחים ולנסוע לביתם החדש, ולקיים שם "נר איש וביתו"? וענה: "עד החופה כל אחד שייך לבית הוריו, ושם היו עד לקראת החופה, על כן יוצאים ידי חובת ההדלקה הערב בבית ההורים". אבל כשהחופה נערכת בשעות היום, הורה הגרש"ז אויערבך זצ"ל שהחתן והכלה ילכו אחר החופה לבית מגורם החדש, ויאכלו שם סעודה קלה כדי לקבוע דירתם, וידליק החתן נרות חנוכה ויחזרו אל חתונתם (נישואין כהלכתם פרק ט"ז הערה 130).

מאידך, יש שפסקו לעניין המתארחים לשבת, שיש לחזור לביתם להדלקה: הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני עמ' ש"י בפרט אם גרים בקרבת מקום) הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (קונטרס שושנת ישראל עמ' מ"ט) הגר"ש וואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי ח"י, עמ' י"א - בפרט אם גרים בקרבת מקום) הגרי"י פיישר זצ"ל (הליכות אבן ישראל עמ' שע"ב והגר"ע יוסף זצ"ל (חזון עובדיה עמ' קנ"ה). ולדעת הגר"ב צ אבא שאול זצ"ל (אור לציון ד, מז) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (בשו"ת תשובות והנהגות א, שצ"א) שאם יכולים לחזור לבית עד 7:30 עדיף לשוב, ולהדליק בבית.

סופגנייה בשבת 1. זהירות מסופגניות חלביות. **2.** מותר לחמם סופגנייה על גבי כלי [אין בישול אחר בישול ואין זו צליה אחרי בישול - ראה מאור השבת ח"ב מכתבי הגרשז"א כא, ה], ואפילו תפשיר הריבה שבתוכה, שהרי נבלעת בתוך הבצק. **3.** מותר לפזר אבקת סוכר דק נקי אפילו בעזרת מסננת [אין בורר בין אוכל לאוכל]. **4.** מותר להספיג יתרת שמן שבסופגנייה לתוך נייר סופג [חתוך מערב שבת] או לתוך טישו חד-פעמי כדברי המשנ"ב בשם החיי אדם לעניין הספגת שמן מה"לוקשין" שהולך לאיבוד ואינו אלא לתיקון המאכל **5.** האוכל סופגנייה מטוגנת בסוף סעודה

לקינוח – כתב הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאין מברכים עליה **מזונות**. כיוון שהן משביעות. וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ב י"ב, י כדלהלן.

הסביבון בשבת: סביבונים המאירים או משמיעים קולות – הינם **מוקצה**, ויש להצניעם קודם השבת. הוצאה הסוללה לפני שבת – מותר לשחק בסביבון בשבת. ויש לציין, שעפ"י הח"י אדם אין לשחק בשבת, בסביבון כשמונים במשחק נקודות – שמא יכתבום.

אבל ר"ל בחנוכה

תפילת אבל בחנוכה לפני התיבה: במ"ב אין הכרעה בדבר (ראה תרפ"ג, א תרל"א, מ"ד, תקפ"א, ז וביאור הלכה קל"ב בקונטרס מאמר קדישין) והדבר תלוי במנהג המקום, **הלכה למעשה: בקהילות החסידים** נהוג שאין אבל מתפלל אף לא במנחה וערבית וכן הביא בשו"ת יד סופר או"ח ל"ז בשם זקנו ה"כתב סופר". מאידך, **בקהילות נוסח אשכנז** נהוג להתפלל מנחה וערבית (ערוה"ש יו"ד שע"ו, י"ד), ויש הנוהגים להתפלל אף שחרית עד ההלל (גשר החיים כ"ג, ה וכן הוא במנהגי חב"ד כמובא בסוף שו"ע הרב). ולגר"א לא היה מניח לאבל להתפלל שחרית כלל, ובשו"ת רבבות אפרים א, תמ"ג שאמר לו הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שאבל אינו מתפלל כלל לפני העמוד בחנוכה.

הערה: אבל בתוך י"ב חודש, שבני משפחתנו נוהגים להתאסף באחד מימי חנוכה לסעודה לכבוד חנוכה, מותרים גם בשנה זו, אולם יזמרו רק שירות ותשבחות לחנוכה (תשובת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל במבקשי תורה חנוכה תשנ"ו). ויש שאסר (שו"ת אגרות משה יו"ד ג, קס"א).

הסופגניות בהלכה

מנהג קדום לאכול סופגניות מטוגנות בשמן - זכר לנס השמן (רבנו מימון בן יוסף אבי הרמב"ם בקובץ שריד ופליט ירושלים, תש"ה). ומרן הגרש"ז א"א זצ"ל הוסיף טעם, כיון שבחנוכת בית חשמונאי גנזו אבני המזבח שטימאו היוונים (גמ' ע"ז נ"ב ע"ב), ולכן נהגו במאכלים שברכתם דווקא "מזונות" כדי להזכיר בברכת "על המחיה" "ועל מזבחך", מה שאין מזכירים בברכת המזון, ועל כן, יש לאכלם מחוץ לסעודה (הליכות שלמה, אורחות הלכה).

1. בצק שמרים שיטוגן - פטור מחלה (שו"ע יו"ד שכ"ט, ג), וירא שמים מפריש בלא ברכה. **מכילים בצק כשיעור**, אם אפילו מיעוטו **ייאפה**, מפרישים מהכול בברכה.

2. עבור **בני ספרד**, לכאורה חובה שטיגון הסופגניות יעשה על ידי ישראל, כי אין די, לדעת מרן בשו"ע, בהדלקת האש בלבד לשלול "בישולי גויים", אלא יש להניח כל סופגנייה בשמן, בידי יהודי. אמנם, שבשו"ת יחוה דעת ה, נ"ג ויביע אומר י, יו"ד ז מצרף הגר"ע יוסף זצ"ל כמה סיבות להקל אף לבני ספרד, לאכול סופגנייה שלא הונחה על גבי האש על ידי ישראל.

3. ברכת הסופגנייה, כנהוג היום לכל העדות - "בורא מיני מזונות" (ראה שו"ע ורמ"א קס"ח, י"ג כה"ח, ק"ז ושו"ת אור לציון ב, עמ' צ"ח).

נאכלת לקינוח סעודה: אף שהמעין בביה"ל קס"ח ד"ה ונהגו וכו' ימצא, שלדעת רוב הראשונים סופגנייה אינה בגדר ספק פת ואם כן יש לברך עליה כשנאכלת בסוף סעודה לקינוח. **אמנם** בקונטרס מבקשי תורה הובא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שלמעשה אין לברך בתוך סעודה וכן כתב הגר"צ אבא שאול זצ"ל באור לציון י"ב, י שמשום חשש ברכה לבטלה, נכון להימנע מלאכלה בסעודה, בפרט שלדעת השל"ה המובא בביה"ל קס"ח ד"ה ירא שמים וכו' כיוון שבלילתה עבה, ואין ממלאים אותה בשעת הטיגון, הפת פוטרנה.

4. סופגניות מטוגנות – אין בהם דין קביעות סעודה" ככל "**תבשיל של דגן**". אבל הנאפות בתנור, יש בהן דין "קביעות סעודה" - ככל פת הבאה בכיסנין האפויה. מפרישים מעיסתן חלה, ואפילו נאכלות לקינוח - אין מברכים עליהן. ואם מתוקות **מאוד** (ואף לבני אשכנז) – ברכתם "מזונות".

5. אין צורך בנטילת ידיים, כדין דבר "שטיבולו במשקה" לסופגנייה, כיון שאינה מטוגנת בשמן **זית** י"ד שח"ט ד"ם: יין, דבש, שמן (זית), חלב, טל, דם, מים (שו"ע קנ"ח, ד).

6. סופגניות הממולאות בריבת חלב, או הנילושות בחלב - יש למרוח מעליהן, מעט מהקרם, כדי שייראה שהסופגנייה חלבית, ובפרט לקראת שבת חנוכה אף שמן הדין, האיסור בלחם ולא בעוגה (שו"ע יו"ד צ"ז, א).

חלוקת דמי חנוכה

מִן הַרְבַּּ מִפּוֹנִיב'ז צ"ל הַסְּבִיר אֶת הַמְּנַהֵג לְחַלֵּק "דְּמֵי חֲנוּכָּה" לִילְדִים בִּימֵי הַחֲנוּכָּה, "מִפְּנֵי שֶׁהַיּוֹנִים אִסְרוּ לְלַמּוֹד תּוֹרָה, וְכַאֲשֶׁר נִיבְחוּ אוֹתָם, וְרָצוּ לְהַחְזִיר אֶת הַיְלִידִים לְלִימּוֹד, נִתְּנוּ לָהֶם קֶצֶת מַעוֹת כְּדֵי שִׁילְמָדוּ, כִּי זֶה הַדֶּרֶךְ לְחַבֵּב עַל הַיְלִידִים אֶת הַלִּימּוֹד, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַגֵּר"א בְּאִיגְרָתוֹ, וּמִתּוֹךְ שֶׁלֹּא לְשִׁמְהָ בֵּא לְשִׁמְהָ, וְלִזְכֹּר זֶה נוֹתֵנִים "דְּמֵי חֲנוּכָּה" כְּדֵי לְהַמְרִיץ אֶת הַיְלִידִים לְלַמּוֹד" (סֵפֶר "שְׁפֵתֵי חַיִּים" לְהַגֵּר"ח פְּרִידְלַנְדֵר צ"ל מוֹעֵדִים חֶלֶק ב עַמ' קל"ד).

"בר מצווה" בחנוכה

קִטְן הַנְּעִשָׂה בַּר מִצְוָה בְּאֶחָד מִלֵּילוֹת הַחֲנוּכָּה (וְרֹאֵה מ"ב נ"ה, מֵה) כְּנֹכְדֵי הַחֲבִיב יִנִּיק וְחֻכִּים אֲרִיאֵל נ"י, הַנִּכְנָס בְּשַׁעַת טוֹבָה וּמוֹצֵלַחַת בְּנוֹעָם עוֹל הַמִּצְוֹת, בְּשָׁנָה זוֹ, וּמְנַהֵג בֵּיתוֹ לְהַדְלִיק בְּשִׁקְיַת הַחֲמָה, לְדַעַת רוֹב הַפּוֹסְקִים, יִדְלִיק בְּשַׁעַת הַשְּׁקִיעָה כְּמִנְהַג בֵּיתוֹ, וְלֹא יִמְתִּין עַד לְאַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים כְּשֶׁהוּא כָּבֵר גְּדוֹל (דַּעַת הַגֵּרשֵׁז"א צ"ל (הַלִּיכּוֹת שְׁלֵמָה חֲנֹכָה ט"ז, יד), הַגֵּרִישׁ"א צ"ל (אֲשֶׁרִי הָאִישׁ ג, טל וּפְסָקֵי שְׁמוֹעוֹת חֲנֹכָה עַמ' פג), הַגֵּר"נ קֶרְלִיץ צ"ל (סֵפֶר חֲנוּכָּה יג, טז) וְהַגֵּר"ח קֶנִּיבְסְקִי צ"ל (שֵׁם, חֲנֹכָה ב, י"ז), כִּיּוֹן שֶׁמַּעִיקֵר הַדִּין יוֹצֵא בְּהַדְלַקַּת אֲבִיו וְאִינוֹ מְדַלֵּיק אֶלֶּא מִשּׁוֹם הַיְדוּר, וּמַעוֹד סִיבוֹת. אֲמֵנָם יֵשׁ לְצִיּוֹן, שֶׁב"שְׁלֵמֵי תוֹדָה" ח, ב הוּבֵא מֵהַגֵּרִישׁ"ל שְׁטִינְמָן צ"ל שִׁדְלִיק רַק 35 דְּקוֹת אַחֲרֵי הַשְּׁקִיעָה וְכֵן כָּתַב הַגֵּר"ש וְאֶזְנֵר צ"ל בְּשִׁבְה"ל ח, ד.

שאריות השמן והפתילות ביום השמיני

הַנּוֹתֵר בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי מִן הַשֶּׁמֶן שֶׁהוּשֵׁם בְּבִזְיֵכֵי הַחֲנוּכִיָּה לְמִצְוֹת הַהַדְלָקָה, עוֹשֶׂה לוֹ מְדוּרָה וְשׁוֹרְפוֹ בְּפָנֵי עֲצָמוֹ - שֶׁהִרִי הוֹקֵצָה לְמִצְוֹתָיו (שׁוֹלְחַן עֵרוֹךְ תִּרְע"ז, ד), וְאִין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בוֹ, לֹא לְנֵרוֹת שַׁבַּת וְלֹא לְנֵרוֹת בֵּית הַכְּנֹסֶת, וְכַהֲסִבֵּר הַרְמַב"ן לְמַסַּכַת שַׁבַּת כ"א ע"ב: "וְלֹא דְמֵי לְעִצֵּי סוּכָה וְלִנְוֵי סוּכָה, שְׁמוֹתֵרִים אַחֵר הַחֵג, מִשּׁוֹם שֶׁלֹּא נִתְּנָם אֶלֶּא לְמִצְוֹת הַחֵג, וְדַעַתּוֹ עֲלֵיהֶם לְאַחַר שְׁבַעַה, אֲבָל הֵכָא דַּעַתּוֹ הֵייתָה שִׁיִּדְלַק כָּל הַשֶּׁמֶן שֶׁבְּחֲנוּכִיָּה (אִם לֹא הִתְּנָה שְׁמַקְדִּישׁ רַק אֶת הַמִּזְעוֹד לְחֲצֵי שַׁעַה שֶׁל מִצְוֹתוֹ), כְּמוֹ שֶׁהַקְּדִישׁוֹ לְשִׁמִּים". וּבְקִיצוֹר שׁוֹלְחַן עֵרוֹךְ קַמ"ט, כ שֶׁגַּם הַפְּתִילוֹת שֶׁדִּלְקוּ לְמִצְוָה - בְּכָלֵל הַקְּדוּשָׁה וְיֵשׁ לְשַׁרְפָן. אֲבָל בְּשֶׁמֶן שֶׁנִּשְׁאֵר בְּבִקְבוּק - אִין קְדוּשָׁה. **יֵשׁ נוֹהֲגִים**, לְהַצְנִיעַ אֶת הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילוֹת שְׁנוֹתָרוּ, לְמַדּוֹרַת הַחֲמִץ בְּעֵרֵב פֶּסַח הַבַּעַל"ט, אֲבָל אִין לְהַצְנִיעַם לְהַדְלַקַּת חֲנוּכָּה, בְּעוֹד שָׁנָה, שְׁחוֹשְׁשִׁים לְתַקְלָה, שְׁמָא יִשְׁתַּמְשׁוּ בָּהֶם לְצַרְכָּם בְּמִשְׁךְ הַשָּׁנָה.

תענית "עשרה בטבת" תשפ"ד ביום שישי ערב שבת קודש

רַמְב"ם תַּעֲנִיּוֹת פ"ה: "יֵשׁ יָמִים שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל מִתְּעַנִּים בָּהֶם, מִפְּנֵי הַצְּרוֹת שֶׁאִירְעוּ בָּהֶם, כְּדֵי לְעוֹרֵר הַלְּבָבוֹת וּלְפַתּוֹחַ דְּרָכֵי הַתְּשׁוּבָה וְכו' וּבִזְכִּירוֹן דְּבָרִים אֱלוֹ נִשׁוּב לְהִיטִיב".

"עֲשָׂרָה בְּטַבַּת יוֹם קֶשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, יוֹתֵר מִיּוֹם חוֹרְבַן הַבַּיִת..... שְׁכָל הַתְּחַלּוֹת קִשּׁוֹת" (יַעֲרֹת דְּבַשׁ א, דְּרוֹשׁ ב), הִיָּה זֶה, לְאַחַר 410 שָׁנִים בָּהֶם הַתְּנוֹסֵס בִּירוּשָׁלַיִם מִקְדָּשׁ שְׁלֵמָה - "יִפָּה נוֹף מִשׁוֹשׁ כָּל הָאָרֶץ", שֶׁכָּבֵר דּוֹד הַמֶּלֶךְ קִרְאוּ "תֵּל תִּלְפִיּוֹת" - תֵּל שֶׁכָּל הַפִּיּוֹת פּוֹנִים אֵלָיו. וְאִז, חָלָה הַדְּרָדְרוֹת רוּחֲנִית נוֹרְאִית, שְׁבָאָה לִיְדֵי בִיטוּי, גַּם כֵּן, בַּחוֹסֵר צְנִיעוֹת הַבְּנוֹת הַיְרוּשָׁלַיִמִּיּוֹת כְּמִפּוֹרֵט בִּישְׁעֵי פֶרֶק ג בְּהַרְחָבָה, נֶאֱלַץ הַקֶּב"ה לְהַבִּיא לְיְרוּשָׁלַיִם אֶת נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל, שֶׁהִטִּיל מִצּוֹר עַל יְרוּשָׁלַיִם בְּיוֹם עֵשִׂירִי בְּטַבַּת, מִצּוֹר, שֶׁנִּמְשַׁךְ שְׁלֹשׁ שָׁנִים, עַד שֶׁבִּיּוֹם הַמֶּר וְהַנְּמַהֵר תִּשְׁעָה בָּאֵב נִשְׂרַף בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ. עַל כֵּן, נִקְרָא הַיּוֹם הַזֶּה "אֶתְחַלְתָּא דְּפוֹרְעֵנוֹתָא" הַשְּׁלֵב הַרְאִשׁוֹן שֶׁל הַחוֹרְבָן, וְעַל כֵּן, צְמִים בְּיוֹם זֶה אֲפִילוֹ חֵל בְּשַׁבַּת.... כְּמוֹבָא בְּבֵית יוֹסֵף סִי' תַק"נ ע"פ הַפְּסוּק בִּיחֲזַקְאֵל כ"ד, א-ב: "וְהִיָּה דְבַר ד' אֵלֵי בְּשָׁנָה הַתְּשִׁיעִית בְּחֹדֶשׁ הַעֲשִׂירִי בְּעֶשְׂרוֹ לְחֹדֶשׁ לְאִמּוֹר, בֵּן אָדָם כָּתוּב לָךְ אֶת שֵׁם הַיּוֹם, אֶת עֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה, סִמְךָ מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל יְרוּשָׁלַיִם בְּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה", לְמַעֲשָׂה, לְפִי הַלּוּחַ שֶׁבִּידְנוּ, שֶׁתִּיקֵן הַלֵּל (נִכְד הַלֵּל הַזְּקֵן) אִינוֹ יִכּוֹל לְחוֹל בְּשַׁבַּת, אֱלוֹם חֵל בְּעֵרֵב שַׁבַּת, כְּהַשְׁנָה תִּשְׁפ"ד.

מתענים בערב שבת ומשלימים הצום עד צאת הכוכבים של ליל שבת – 5:00 (ראה שו"ע רמט, ד וברמ"א: "בתענית ציבור ישלים, והכי נהוג"). ואף שאין להיכנס לשבת כשהוא מעונה, מכל מקום בתענית ציבור משלימים הצום (משנ"ב שם, יט בשם הב"ח והמג"א). ואמנם, יש להזדרז אחר תפילת ערבית בליל שבת שילכו כל אחד לביתו לקדש על הכוס, למען לא יהיה בשבת כשהם מעונים.

חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, וכן בעלי ברית [אבי הבן הסנדק והמוהל] - חייבים לצום ולהשלים התענית עד צאת הכוכבים (ביאור הלכה תקמט, א מ"ב תקנ, יב ותקנט, לה וכן שעה"צ תרפו, טז). ואכן, ביום החופה שבשבוע זה, לא יצומו החתן והכלה, ואם החתן מסוגל, יצום ביום החופה עד שיתפלל מנחה גדולה ויאמר "עננו" בשומע תפילה ואת הווידוי של עיו"כ, ואחר מנחה יאכל וישתה (שמעתי מהגר"מ הלברשטאם זצ"ל שלא כדעת האג"מ או"ח א, קסז). בברית מברכים על הכוס, ונותנים לשותות ממנה ליולדת. אינה שם – יתנו לילד שהגיע לחינוך לברכות [גיל 5] (מ"ב תקנט, ל ושעה"צ כו). **לענין תפילה:** החתן והכלה ובעלי הברית, אינם אומרים סליחות כלל, וכן אינם אומרים "אבינו מלכנו" ולמנצח יענך וגו' אבל צריכים לשמוע קריאת התורה (שערי תשובה קלא, ו פתחי מגדים ואישי ישראל כז, ג).

סעודת הברית: עושים עם סעודת ליל שבת. וכשאינן מנין, אפשר עם סעודת יום השבת (ראה רמ"א יו"ד רסה, יב ופתחי תשובה שם, טז).

תחילת הצום: עלות השחר, לבני **אשכנז** – 4:59 (90 דקות לפני הזריחה) לבני ספרד – 5:18 ואמנם, בצום דרבנן, יכולים גם בני אשכנז להקל בזמן המאוחר יותר – 72 דקות לפני הזריחה (5:18)

המעוניינים לקום לאכול קודם עלות השחר, צריכים לעשות תנאי לפני הליכתם לישון אור ליום שלישי – "איני מקבל עלי התענית עד עלות השחר". **לענין שתיה:** בני אשכנז, אף אם לא התנו - רשאים לשותות (מ"ב) בני ספרד, מלשון השו"ע משמע, שהתנאי מעכב אף לענין שתייה. מותר להתחיל באכילת פת עד חצי שעה לפני עלות השחר, ותוך החצי שעה אין לסעוד יותר מ"כביצה" פת (56 סמ"ק). **לבנות ונשים** אין איסור, בכל יום, לאכול בחצי שעה שלפני עלות השחר – דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל – בספר משנת אברהם.

תפילת שחרית ביום שישי: ככל שאר תעניות ציבור, אומרים סליחות, אבינו מלכנו, תחנון וקריאת התורה. וכן אומר הש"ץ "עננו" בין גואל ישראל לבין רפאנו ובני ספרד אף היחיד אומרו בשומע תפילה. ואין שום שינוי מתענית ציבור למרות שהיום הוא ערב שבת.

חולים תשושי כוח וזקנים שלדעת רופא הצום עלול להזיק לבריאותם, לא יתענו. **מעוברות** (לאחר 40 יום להריון) **מניקות** (עד 24 חודשים אחר הלידה אפילו הפסיקו להניק), וכן מפלת ר"ל כמניקה – נהוג כיום שאינן צמות (שו"ע תקנא מ"ב, ג כה"ח ודע"ת שם). ואף שהרמ"א (תק"נ, א) כתב שנהגו להחמיר, ראה מ"ב "דרשו" הערות 8-9.

כל שאינו צם: אוכל מהבוקר בצנעה אך לא בשר ויין ושאר מעדנים. **קטנים** – אינם צמים, אך אין לתת בידם ממתקים, אא"כ לקחום בעצמם (ברכי יוסף).

בליעת תרופות: מותרת, לגרש"ז אויערבך זצ"ל אפילו עם מים הנצרכים לכך, לגר"ע יוסף זצ"ל עדיף בלא מים, לדעת בעל שו"ת ציץ אליעזר, יש לפגמם, כגון עם תמצית תה סמיכה. ושמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל שדי לפורר קצת מהכדור למים. **הלוקח תרופות באופן קבוע** ומדלג תמיד על שבת ובולע אחת לפני שבת ואחת לאחר ההבדלה, בשנה זו, שחלה התענית בערב שבת, עדיף שייקח את התרופות בשבת, שהרי מותר בתרופות שלוקחים כל יום, מאשר לקחתם בתענית עם מעט מים שאסורים לו לכתחילה כשמתענה.

רחיצה, תספורת וגילוח וקציצת ציפורניים: אף שבתענית ציבור, אין לרחוץ כל הגוף בבת אחת במים חמים דרך תענוג. אלא רק פניו ידיו ורגליו (פמ"ג ושעה"צ תק"נ, ח) ויש הנוהגים בעשרה בטבת וי"ז בתמוז במקצת דברים הנוהגים מר"ח אב עד ת"ב (מ"ב תק"נ, י) - **כבוד שבת דוחה האיסור** (מ"ב, ו ערוה"ש וכה"ח שם). ומוסיף בעל ה"כתב סופר" במכתב לבנו רבי שמעון סופר (מייסד שושלת ערלוי): "בעל נפש המהדר בטבילה בחמין בערב שבת, בוודאי לא יבטלה מפני התענית". מכל מקום, ישיבה בסאונה או רחיצה בג'אקוזי – נראה, שאינה מתאימה כלל ביום "אתחלתא דפורענותא". **ומותר להסתפר, להתגלח ולקצוץ הציפורניים** גם בערב שבת זה (רוח חיים תקס"ו, ד הובא בפסק"ת).

רחיצת הפה וצחצוח שיניים: בכל תענית ציבור - **מותרת שטיפת הפה** לאיסטניסט (רגיש) או במקום צער אפילו עם משחה (מ"ב תקס"ז, י"א בשם הח"י אדם) ולגר"ע יוסף זצ"ל יש להימנע מלהכניס לפה בבת אחת רביעית מים (86)

סמ"ק), ויש לפלוט הכול. **השנה**, המצטער להיכנס לשבת בלא צחצוח שיניים עם משחה ושטיפת הפה במי פה - **מותר**, ובתנאי שיפלוט הכול (שו"ת מנחת יצחק ד, ק"ט ושו"ת קנין תורה ב, מט).

הטועה ואכל או שתה – ימשיך בתענית ואין צריך להשלים תעניתו. ולמ"ב אף אומר עננו ועולה לתורה במנחה. **טעה וברך על מאכל** – בשדי חמד (בשם נחפה בכסף) שב ואל תעשה (ויאמר בשכמל"ו) ויש אומרים שבצום דרבנן עדיף שיטעם מעט, שלרמב"ם, ברכה לבטלה איסור לא תישא וגו' והצום אינו אלא מדרבנן.

טעימה ממאכלי השבת: יש להקל בטעימה מעט בקצה הלשון, לוודא שלא חסר מלח או תבלין ולפלוט את המאכל מן הפה, (ראה שו"ע תקסז, א רמ"א ומשנ"ב, ו ומשנ"ב, ו וכה"ח שם) וקיימת האפשרות להקדים ולטעום בליל ששי, או להשכים לצורך זה, בבוקר ששי קודם עלות השחר – **5:18** ומכל מקום, **אין לקיים "טועמיה חיים זכו" ממשי**. ונראה, שבלייל שבת, אף אם לא יטעמו מהמאכלים לפני שבת, יש להניח שייאכלו בתיאבון רב.

יש לציין, שלמרות שבכל תענית ציבור, דעת פרי מגדים מש"ז תריב עפ"י הט"ז ש"אין לגעת במאכלים שלא לצורך, שמא יבוא לאכול". אף הנוהגים כן, אין הלכה זו שייכת לתענית החלה בערב שבת, אמנם שלא לצורך כלל - **יש להימנע**. ובכלל, בימי ששי הקצרים, מומלץ כל ערב שבת, להקדים קניות, בישולים ואפיות במידת האפשר ליום חמישי.

"קבלת שבת" בגן ילדים

אמנם, כתב קיצור שו"ע בסי' קכ"ב, א: "לא ינגן נגן מקצועי אפילו לא לפרנסתו בפני גויים ביום זה, שנאמר: "על נהרות בבל...אך נשיר את שיר ד'.... תלינו כינורותינו". ובכלל זה, שאין שומעים מוזיקה מוקלטת, מכל מקום, לילדים קטנים, שאינם בכלל חינוך לתעניות על החורבן (שהרי בוודאי עד שיגדלו, יהפכו לימי ששון ושמחה, מהרה), כדאי לשיר בפה, או להתאים את הנגינה והשירים לשירי שבת וירושלים שאינם מעוררים לריקוד ולשמחה אלא לרגש ולהתעוררות, **ולעניין חלוקת ממתק** כיון שקטנים לדעת הפוסקים "אוכלים כל צרכם, אך לא יתנו להם מעדנים, כדי להרגיש ולהשתתף בצער הציבור" על כן, ראוי לתת להם ממתק יותר פשוט.

אמירת עננו

מנהג **בני ספרד** לומר "עננו" – בשחרית ומנחה **בני אשכנז** – רק במנחה. השוכח עננו - **אינו חוזר** ויכול להשלים באלוקי נצור וכו' העומד לסיים התענית אחרי מנחה, רשאי לומר עננו כל עוד צם ולבני אשכנז בשינוי הנוסח: "ביום צום התענית הזה". **בני אשכנז** אומרים "אבינו מלכנו", רק בשחרית אפילו כשאין צמים. ואף ביחידות.

תפילת מנחה [מנחה גדולה - 12:08]

תפילת מנחה מתפללים (אף כשלבושים כבר, בבגדי שבת), קוראים קריאת תענית, הש"ץ אומר "עננו" בין "גואל" ל"רופא" וכל הצם אומר "עננו" בשומע תפילה. קוראים בתורה ויחל משה וגו', האשכנזים מפטירין "דרשו", לאחר חזרת הש"ץ אומרים קדיש תתקבל, ואין אומרים וידוי ונפילת אפיים ולא אבינו מלכנו [אף לא האשכנזים] - מפני שהוא ערב שבת, כל זה, אף אם מתפללים מנחה גדולה סמוך לחצות היום (משנ"ב תק"נ, י"א וביה"ל) - מפני כבוד השבת.

הערה: יש להקדים תפילת מנחה, כדי להספיק לומר כל הנ"ל, ולהתפלל במתינות ולגמור בנחת לפני כניסת שבת.

נשיאת כפיים

שו"ע תקס"ז, ח: "כל תענית ציבור יש בה נשיאת כפיים במנחה חוץ מביום הכפורים" **הלכה למעשה: בני אשכנז** נוהגים לישא כפיים מזמן מנחה קטנה ואילך - **2:34** וברוב המקומות מקפידים להתפלל ולישא כפיים מפלג המנחה" - **3:37** ואילך. עלו כבר הכוהנים לפני "פלג המנחה" - אינם יורדים (לוח א"י הליכות שלמה י, הערה כ"כ ושו"ת שבט הלוי ח, כ"ג). יש לציין, שבבני ברק הכוהנים נושאים כפיהם גם במנחה גדולה - גם בבתי הכנסת שבהם לא נוהגים כמנהגי החזון איש. **בני ספרד** - נוהגים להתפלל מנחה כ 40 דקות לפני השקיעה, כדי שתהיה נשיאת כפיים תוך חצי שעה לפני השקיעה - **4:44** (כה"ח, ז ואור לציון ב, פ"ח) התפללו מוקדם יותר, ועלו הכוהנים לפני פלג המנחה - מורידים אותם (שו"ת רב פעלים ד, ה ובא"ח (א) תצוה, כ"ג).

הערה: כהן שהתפלל מנחה גדולה, וקיבל שבת לפני מנחה קטנה, ובא לבית הכנסת ומתפללים שם מנחה קטנה, יש שפסקו, שיכול לעלות לתורה ולישא כפיים, שהרי עדיין מחויב לצום, ועולים לתורה ונושאים כפיים אף בשבת, ואין לחשוש שמא הוי תרתי דסתרי משום שהמקבל שבת אינו רשאי להתפלל מנחה, כמבואר בשו"ע רסג, טו (דעת הגר"נ קרליץ והגראי"ל שטיינמן זצ"ל כפי ששמע מהם הרה"ג מרדכי בונם זילברברג שליט"א רב שיכון ה).

נתינת צדקה

מנהג לתת לצדקה בתפילת מנחה של תענית כדברי הגמ' ברכות ו' ע"ב: "אגרא דתעניתא צדקה" (משנ"ב תקס"ו, י"ב [תענית - תת עני], והטעם שנותנים במנחה: משום שנאמר בהפטרה "שמרו משפט ועשו צדקה" (תוס' מגילה כ"א ע"א). חלה התענית בערב שבת נותנים בשחרית כדי שיוכלו העניים לקנות במעות צרכי שבת. ובוודאי כשמתפללים מנחה בבגדי שבת - יש להקדים הנתינה לשחרית.

סיום הצום - 5:00 ויש נוהגים 5:09

כאמור, צריך להתענות ולהשלים הצום **עד צאת הכוכבים** (שו"ע ורמ"א רמ"ט, ט, ד). ואפילו התפללו ערבית מוקדם - צריך להשלים התענית, ואינו נחשב שנכנסים לשבת מעונים (משנ"ב שם י"ח-י"ט) **המנהג בארץ ישראל** שמתחילים ערבית כשיטת הגאונים 18 דקות לאחר השקיעה - **5:02** ובפרט בערב שבת, שאסור להתענות יותר ממה שמחויבים, ולאחר התפילה ממחרים לביתם לקדש מיד ולאכול, ובוודאי זה יהיה כבר אפילו לאחר צאת הכוכבים לחומרה - **5:19** ונכון לשיר "שלום עליכם" ו"אשת חיל" וכל הנאמר לפני הקידוש, רק לאחר שטעמו מעט והתיישרה הדעת (ראה משנ"ב רע"א, א ושער הציון תרל"ט, ס"ז ועי' מועדים וזמנים, א, י"ג). ונראה, שאפשרי, אחרי אכילת כזית מ"המוציא", לשתות כוס קפה, ובטרם הובאו מאכלי בשר לשולחן, אף עם מזיגת חלב.

התפללו בזמן שהוא צאת הכוכבים לשיטת הגאונים, לענין קריאת שמע דאורייתא, בוודאי ראוי לחזור ולקרוא קריאת שמע כשהוא ודאי לילה. מקדימים ערבית לפני הזמן, צריך מן הדין לחזור ולקרוא (מ"בהכ רסז, ג וביה"ל).

זכריה פרק ח, י"ט: **"כה אמר ד' צבא' צום הרביעי... וצום העשירי (טבת) יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו"**

"כי אשמרה שבת א-ל ישמריני"

ראוי ונכון, לכל אחד ללמוד בכל יום מהלכות שבת, כי בשבת קודש פרצה גזירת המלחמה, ויותר מאשר ישראל משמרים את השבת, שומרת השבת את ישראל, ובזכות לימוד הלכותיה, ישמרנו ויצילנו בעל הרחמים מכל פגע (מדברי הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א)

"שלוש סעודות בשבת של חורף"

אכילה וסעודה בערב שבת של חורף

"מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת" (ברכות כב ע"ב), ולא נאמר מי שאכל בערב שבת - יאכל בשבת

שולחן ערוך רמ"ט, ב: מכבוד שבת ויום טוב להיכנס להם כשמתאוים לאכול... אמנם, אין להיכנס לשבת כשהוא רעב ומעונה (פרט לעשרה בטבת שחל בערב שבת, כהשנה - תשפ"ד) על כן, אסור לקבוע, מבוקר יום השישי, **סעודה שאין רגילים בה בימות החול**, משתי סיבות: א. כדי לאכול בשבת לתיאבון, ב. כדי שטרחת הסעודה לא תפגע בהכנות לשבת. בכלל האיסור שאין לקבוע סעודת מצוה שאין זמנה היום ביום השישי, כגון: סעודת "סיום", חנוכת הבית, שבע ברכות או סעודת "אירוסין". ואף סעודת בר מצוה ביום שמלאו י"ג ויום א', יש להקדימה לליל שישי. בירושלים ת"ו היו נוהגים להעמיד חופה סמוך לשבת - לקראת שבת בואי כלה, אולם, סעודת הנישואין הייתה - סעודת ליל שבת קדש, ואף לבני ספרד שאין רוקדים בשבת, בשמחת חתן וכלה רוקדים כרגיל [ללא כלי נגינה].

סעודה שזמנה היום, כברית מילה [לבני אשכנז אף ברית דחווה, שבני ספרד, אין עורכים ברית דחווה בימים חמישי ושישי] וסעודת פדיון הבן [אפילו לאחר זמנה] וכן סעודת פורים כשחלה בע"ש, אלא שמשתדלים לקיים סעודות אלו לפני חצות היום, ולסיימן לכתחילה לפני תחילת שעה עשירית – בחורף 2:05. והוא הדין בסעודה שלישית כשחל יום טוב במוצש"ק. כמו כן, בכל יום שישי, מצוה להימנע מלאכול פת בנטילת ידיים, מתחילת שעה עשירית הנ"ל. אלא אם כן, לרעב ביותר ואין לו כל מאכל אחר, יאכל עד כביצה פת [כ 56 סמ"ק] כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה.

הוסיף המשנה ברורה, יז: נראה שבימות החורף שהימים קצרים מאוד, מצוה להימנע מכל אכילה, אפילו קודם תחילת שעה עשירית, כל שמשערים שמחמת אכילה זו לא יהיו תאבים לסעודת ליל שבת. ואמנם, אנשי מעשה נוהגים לאכול מעט מכדי שבעם ביום שישי, (סדר היום, סדר עש"ק) ומרן החתם סופר זי"ע לא אכל פת, אלא מין מיני מזונות לפת שחרית, ובצהריים מעט מרק (מנהגי חת"ס). ומרן החזון איש צ"ל הקפיד לאכול ארוחת צהרי יום שישי לפני חצות, אפילו לא נטל ידיו לפת (דינים והנהגות ט, א). ובערוך השולחן רמט, ב: "ראוי לכל ירא אלוקים בימות החורף לא לאכול בערב שבת שום סעודה, רק טעימות בעלמא".

המלצה: כדאי לאכול איזו סעודה מוגבלת ומסודרת, בצהרי יום שישי, כדי שלא "יתקוף" הרעב, קרוב לשבת, ואף שמותרים כל מיני מאכלים ואף מיני מזונות [יש המהדרים לקיים "טועמיה חיים זכו", בכל מיני הפיצוחים ומיני הממתקים שנקנו לשבת], ומה תועיל אי אכילת הפת, ביושבם לסעודת שבת, שבעים ודשנים, ואיה כבודה של שבת קדשנו.

סעודות שבת בחורף

כתב הטור או"ח סי' רצב, על פי רבי דוד אבודרהם (מגדולי הראשונים לפני כ 700 שנה): "מה שתיקנו בשבת ג' ענייני תפילות, אתה קדשת וכו' – בערבית ישמח משה – בשחרית ואתה אחד – במנחה, והנה ביום טוב לא תיקנו אלא נוסח אחד לכל התפילות – "אתה בחרתנו וכו' " ?

מפני שאלו ג' תפילות תיקנום כנגד ג' שבתות: אתה קדשת וכו' – כנגד שבת בראשית [אתה קדשת את יום השביעי וברכתו מכול הימים וכו']. ישמח משה במתנת חלקו – כנגד שבת של מתן תורה [לכל הדעות, בשבת ניתנה תורה "בעמדו לפניך על הר סיני ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהם שמירת שבת"...]. ואתה אחד – כנגד שבת שלעתיד לבוא [מנוחת שלום ושלוה והשקט ובטח..... יכירו וידעו כי מאתך היא מנוחתם].

ובסי' רצא, כתב הטור: "ויהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית, שאמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי בשם בר קפרא: "כל המקיים שלש סעודות, ניצל מג' פורענויות: מחבלו של משיח, מדינה של גהינום וממלחמת גוג ומגוג". המקור לשלש סעודות, בפסוק בשמות טז, כה: ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לד' היום לא תמצאהו בשדה. וכותב על כך הב"ח (בית חדש): נראה טעמו, שגם שלוש סעודות כנגד שלש שבתות.

א. בזכות סעודת ליל שבת, ניצולים מחבלו של משיח שנאמר במלאכי ג, כג: "הנה אנכי שולח לכם את אליה... לפני בוא יום השם הגדול והנורא", אליהו הנביא מקדים לבוא לקראת הגאולה, לשומרנו והצילנו מחבלי משיח. וסעודה זו, של ליל שבת, כנגד שבת בראשית, כדברי הגמ' סנהדרין לה ע"א: "מפני מה נברא אדם בערב שבת, כדי שיכנס מיד לסעודת מצוה בליל שבת, וימצא הכל מוכן, ויאכל מאשר יחפוץ" ובזכות האמונה כי ששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ, בלא צירים וחבלי לידה, ובלא עמל ויגיעה, כי "בדבר ד' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם", והכניסם הקב"ה לאדם וחווה ישר לסעודת ליל שבת קודש, על כן בזכות אכילת, סעודת ליל שבת - ניצולים מחבלי משיח.

ב. בזכות סעודת שחרית ניצולים מדינה של גיהינום, שנאמר בצפניה א, טו: "יום עברה היום ההוא" [בגיהינום] כי כמו שחרית של שבת, שהיא כנגד שבת של מתן תורה [ישמח משה במתנת וכו'], "שלא ניתנו שבתות לישראל רק להתענג בהן באכילה ובשתייה בלבד, אלא כדי לשמח את ליבם ולעסוק בדברי תורה" (ירושלמי שבת פט"ו, ג), כנאמר בשיר השירים ב, ד: "הביאני אל בית היין" ובמשלי ט, ה "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי". ובמדרש רבה: יינה של תורה, ולחמי – מלחמתה של תורה. ובזכות התורה ניצולים מדינה של גיהינום, כי אין אש של גיהינום שולט בלומדי תורה, שכולה אש, קל וחומר מסלמנדרא (גמ' חגיגה כז ע"א).

ג. בזכות סעודה שלישית ניצולים ממלחמת גוג ומגוג, שנאמר ביחזקאל לח, יח "ביום בוא גוג". כשם שתפילת מנחה של שבת מיעדת לחיזוק לקראת מלחמת גוג ומגוג "יכירו וידעו כי מאתך היא מנוחתם", סעודה שלישית מוכיחה, שאין אנו אוכלים רק כמו בכל יום, שתי סעודות בדרך כלל אלא "יכירו וידעו כי מאתך היא מנוחתם" שבת – יום מנוחה וקדושה לכבוד הבורא ולא רק לאכילה ומנוחה שלנו – כבכל יום של חול, ואת זה מוכיחה סעודה שלישית, לכן היא המצילה מכל המלחמות לעתיד לבוא.

חשיבות קיום שלשת הסעודות

בביתו של הגאון רבי אהרון לייב שטיינמן זצ"ל התעוררה שאלה בין לומדי השיעור: מדוע אומר בר קפרא, כל המקיים שלש סעודות, מדוע לא כל האוכל? וענה אחד הלומדים: אולי נאמר "המקיים", שאפילו לא אוכל, שאינו מסוגל לאכול [בפרט סעודה שלישית], ואעפ"י כן אוכל רק כזית, כדי לקיימה בכל אופן. והוסיף הרב יצחק פנחס גולדווסר שליט"א והסביר: זה פשוט, שהאוכל שתי סעודות, כפי שרגילים לאכול ביום חול, לא יינצל אף לא משתי הפורעניות הראשונות, כי מאמר בר קפרא נאמר על סעודה שלישית, כי היא מגלה שגם שתי הסעודות הקודמות, לא היו כסעודות חול, כבדרך כלל, שאוכל אדם כל יום שתי סעודות – ביום ובלילה, והמיוחד בסעודה שלישית, שמוסיפים עוד סעודה לכבוד שבת קודש, וזאת כוונתו, שעל ידי סעודה ג' ניצול מג' פורעניות, כי על ידה מתברר שכולן לשם מצוה. ומסיים האבודרהם, תפילת מנחה כנגד שבת שלעתידי לבוא, שאז יתגלה, כי "אתה אחד ושםך אחד וכו'", שכל תכלית עוה"ז – לזכות לחיי הנצח, העולם הבא עם בוא הגאולה השלימה שתבוא במהרה, ומי שמשקיע רק בעוה"ז ולא מתכוון לעוה"ב, הרי הוא כמי שאוכל רק שתי סעודות בלבד, וחושב רק על עוה"ז, ומדוע יינצל משלוש הפורעניות המבשרות את הגאולה הנזכרת בתפילת המנחה.

סעודת ליל שבת

נאמר בשמות כ, ח: "זכור את יום השבת לקדשו" ודרשו חז"ל: "זכרהו על היין בכניסתו" (גמ' פסחים ק"ז ע"ב) ומבאר רש"י: "לקדשו" – יש לקדש על היין בהתקדש היום. ומכאן למדו הטור והשולחן ערוך רע"א, א: "כשיבוא לביתו, ימהר לאכול מיד" כדברי ה"בית יוסף" שם, כיון שצריך למהר ולקדש, תיכף בכניסת השבת, וכל כמה שמקדים – עדיף. בשבתות החורף, לילות שבת ארוכים, יש השבים מבית הכנסת, ומקדימים לסעודה לימוד בצוואת בפרשת השבוע, ויש שקובעים חברותא בבית הכנסת בתום תפילת ערבית, ויש שבדרכם לביתם נכנסים לסבא וסבתא רבה, או לדוד ולדודה, להתעניין בשלומם ולברכם ב"שבת שלום".... ולמעשה, אין להתעכב אחר התפילה, וצריך להזדרז ולקדש ככל שאפשר מוקדם יותר, כדי להסמיך את הקידוש לכניסת השבת (משנ"ב, שם, א וחזון עובדיה שבת ב עמ' ח).

מוסיף המשנה ברורה: "ואם אינו תאב לאכול כעת, יכול להמתין מלקדש עד שירעב, היות ויצא מן התורה ב"קידוש בדברים" בתפילתו, [מי שהתפלל ערבית], ובתנאי, שבדחיית הסעודה למאוחר יותר, אינו מעכב בכך, את בני ביתו". והוסיף: "ואם יש לו אורחים ובפרט אורח עני, לא יאחר את הסעודה בשום אופן, שכיון שהם מוטלים עליו, אינו יכול לעכבם בשביל שרוצה לקיים מצוה מן המובחר לאכול סעודת שבת לתיאבון".

ובשער הציון תרל"ט, טז: אפשר שאם מעכב העניים מלאכול, יש בזה חשש "בל תאחר". וידועה הייתה הנהגתו המופלאה של מרן בעל החפץ חיים זצ"ל כששב לביתו בליל שבת בליווי אורחים, לא היה מזמר את הפזמון "שלום עליכם" אלא מקדש מיד, ואת הפזמון היה מזמר בתוך הסעודה. וכשהתארח פעם בביתו הגאון רבי יהודה לייב חסמן זצ"ל גאב"ד דשטוצין, לימים משגיח "כנסת ישראל" בחברון בעל ספר "אור יהל" ושאלו לפשר מנהגו זה, השיב לו החפץ חיים: "האורח מן הסתם רעב הוא, וקשה לו להמתין עד שאסיים זמירותי, ואילו המלאכים שאינם זקוקים לאכילה, ואינם סובלים מצער הרעב, יכולים הם להמתין עד אחר שהאורח יאכל וישיב את לבו" (ספר החפץ חיים ופועלו ח"ג תתקנ"ד ראה גם מועדים וזמנים ח, יג והערת בעל "דבר אברהם" ב, ב).

ולמעשה, בעל הבית שמתאחר מלקדש, בשובו מביהכ"נ, כגון מי שמנהגו ללכת לישון מעט לפני הקידוש, לאגור כוחות לניהול שולחן השבת, אינו נוהג כדן [ראה שש"כ מז הערה קא שיש לחשוש שיירדם עד הבוקר] ויש להעיר לו על כך בזהירות ובכבוד המתבקש, אולם אם אינו מתחשב, אין לאורח לעשות קידוש לבדו, כיון שדין זה הוא לכתחילה, ואין לעשות דבר משונה לקדש לפני בעל הבית, ויסמוך על הקידוש בדברים, שאמר בערבית.

סעודת יום השבת

דעת הרמב"ם שבת ל, ט: "חייב אדם לאכול שלוש סעודות בשבת, אחת ערבית ואחת שחרית ואחת במנחה" – משמע שסעודת הבוקר, תהיה קודם חצות היום (בערך 11.25) כדעת ה"מגיד משנה", וספר העיתים, כמדויק בכותרת השולחן ערוך "סדר סעודה של שחרית" (ראה אור לציון ב, כ"א כמשמעות הזוהר והאריז"ל), ובערוה"ש שם, מזהיר על זה מאד.

כמו כן, החובה להזכיר, כי נפסק בשולחן ערוך רפ"ח, א: "אסור להתענות בשבת עד ו' שעות – חצות היום" [בחורף בערך 11:25] וברמ"א: "ואפילו לומד תורה או מתפלל – אסור. ו"בביאור הלכה" שם, מדגיש מרן החפץ חיים זצ"ל

"יש דעות בפוסקים, שהאיסור מן התורה, שנאמר במן (בשמות ט"ז, כה): "אכלוהו היום כי שבת היום לד'" ואף המרדכי והראב"ה שהתירו, למי שמתפלל או לומד עד אחרי חצות, היינו דווקא למי שמתענג בתורה ובתפילה **יותר מהאכילה והשתייה**". **הלכה למעשה**: הכרעת המשנ"ב (רפח, א בשם הפמ"ג) בדיעבד אם לא הספיקו לאכול ולשתות מאומה עד חצות, יכולים לאוכלה גם לאחר חצות היום, כדעת התוספות והגאונים. **ובתנאי** שטעם קודם התפילה דבר מה, אפילו מעט, כדי שלא ייחשב כמתענה בשבת. וכך כותב ערוך השולחן שם, א: על כן באותם המקומות אשר גומרים את התפילה לאחר חצות היום, מהנכון לכתחילה להקפיד על שתיית איזה משקה קודם התפילה, או שבין שחרית למוסף, יעשו קידוש ויטעמו שיעור מיני מזונות.

סעודה שלישית בשבתות החורף

חשיבות סעודה שלישית: שולחן ערוך רצ"א, א: "יהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית, ואף אם הוא שבע יכול לקיימה ב"כביצה" - 56 סמ"ק פת..... והחכם עיניו בראשו, שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר כדי ליתן מקום לסעודה שלישית" המקור בגמ': "חייב אדם לאכול שלש סעודות, שנאמר במן: "ויאמר משה אכלוהו היום, כי שבת היום לד', היום לא תמצאוהו בשדה" - שלש פעמים נאמר "היום", ואמרו חז"ל: "כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורענויות: מחבלו של משיח, ומדינה של גיהנום וממלחמת גוג ומגוג".

הלכה למעשה: לכתחילה צריך אדם לתכנן את אכילתו כך, ולאכול מעט, כפי צרכו, בסעודת שחרית, שיוכל לאכול את הסעודה השלישית לתיאבון, ומי שלא נזהר בזה והוא שבע, יכול לקיים את מצוות סעודה שלישית במעט יותר משיעור 'כביצה' (כ56 סמ"ק) פת בלבד בלי שאר מאכלים. ובדיעבד, יכול להסתפק אף בכזית' [כ 30 סמ"ק] פת. ואמנם, יוצאים ידי חובה בדיעבד אף באכילת מזונות, ויש לדעת, שאם אפילו כזית לחם, או מזונות אינו מסוגל לאכול בלא לצער את עצמו -- הפסיד את המצווה (שו"ע רצא, א; מ"ב ב).

זמן סעודה שלישית והאם יש להקדים לאכילתה - תפילת מנחה?

שולחן ערוך, שם: "זמן סעודה ג', משיגיע זמן המנחה דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה, היינו, מזמן מנחה גדולה ואילך [בשבתות החורף 11.55 בערך] ואם אכלה קודם לכן - לא קיים מצוות סעודה שלישית". ומכיוון, שלדעת השולחן ערוך, מזמן מנחה גדולה ואילך אסור לאכול סעודה עד שיתפלל, על כן **לבני ספרד** - חובה להתפלל מנחה לפני סעודה שלישית. ולדעת הרמ"א, **לבני אשכנז**: לכתחילה גם כן, **ראוי** להתפלל מנחה לפני הסעודה, אולם, מי שהדבר קשה עליו, רשאי לאכול לפני שהתפלל מנחה, כל עוד לא הגיע זמן מנחה קטנה, כיון שסעודת שבת רגילה אינה נחשבת ל"סעודה גדולה" כסעודת נישואין, ברית ובר מצוה, הנמשכות בדברי תורה, שירה וריקודים. ולהלכה, סעודה שאינה גדולה, לדעת הרמ"א - מותר להתחיל אותה עד לזמן זה.

ואכן, **זמן כל סעודה הוא לאחר התפילה השייכת לה**, וזמן סעודה שלישית הוא לאחר תפילת מנחה. [שו"ע רצא, ב, משנ"ב י-יא, ושעה"צ ד-ה; ביאורים ומוספים דרשו, 11] **התחילו סעודה שלישית לפני הזמן והמשיך אותה עד זמן מנחה גדולה, יצאו ידי חובה**. (מ"ב רצא, ז, עפ"י מג"א ותוספת שבת).

אפשרות חציית סעודת היום לשניים

כתב "בעל הלכות גדולות", כמובא בתוספות שבת קי"ח ע"א ד"ה במנחה וכו': "יכול אדם לחלק את סעודת שחרית לשתיים, ויצא בזה גם ידי סעודה שלישית". וכן כתבו הרוקח, נד, הראב"ה, הרמב"ן, הר"ן והריטב"א לשבת קיז, כולם הביאו את דברי בה"ג ומשמע שהסכימו לדבריו, **אמנם**, התוספות בפסחים קא ע"ב חלוקים על מנהג זה, כלשונם: "זמן אכילת סעודה שלישית בשבת, היא מן המנחה ולמעלה דלא כאותם שמחלקין סעודת שחרית ומברכין בינתיים. ועוד אומר ר"י שיש כאן איסור ברכה שאינה צריכה"... והאור זרוע הלכות שבת סימן נב כותב שגם אם אין איסור בחלוקת הסעודה לשניים, אבל אין ניכר בכך שמענגים את השבת באכילת עוד סעודה, יותר ממספר הסעודות שרגילים רוב בני אדם לאכול - בימות החול. אולם, ניתן להסביר את שיטת הבה"ג, כיוון שמנהג שלוש הסעודות הוא זכר למן, כל שבועים שלש פעמים על לחם משנה, אף ששתי סעודות בזה אחר זה - התקיימה המצווה. **אופן חלוקת הסעודה לשניים, בפועל**: יש להפסיק בין ברכת המזון על הסעודה הראשונה לבין הנטילה לסעודה השנייה, לפחות בחצי שעה. וראוי להסיח דעת מאכילה על ידי לימוד תורה ואכן, המשנה ברורה (ס"ק יד) הוסיף שיש לטייל מעט מחוץ לבית, בין שתי הסעודות כדי שלא ייחשבו כסעודה אחת. ובוודאי המתפללים בינתיים "מנחה גדולה" [זמנה בחורף - מ 11:53] - וודאי נחשב הדבר להפסק.

שתיית מים בין השמשות [אף במשך סעודה שלישית] ובכניסת השבת

רמ"א רצא, ג: יש אומרים, שאסור לשתות מים בין מנחה למעריב [בין שקיעה לבין צאת הכוכבים] בשבת, שאז חוזרות הנשמות לגיהנם, ואיתא במדרש (תהלים יא, ו) כל השותה מים בין השמשות כאלו גוזל קרוביו המתים. ובמ"ב, ח שבמרדכי ערבי פסחים קה"א התבאר הטעם, "כי המתים שותים מן המים קודם שחוזרים לדינם" ולפי המדרש הכוונה על ערב שבת, "כי עייפים הם מן הדין שסבלו כל השבוע, ושותים". וברוקח (תישא ובסידורו) וברבנו בחיי (כד הקמח, ערך שבת) שהמתים שותים ורוחצים ומצטננים במים, ובתוס' פסחים ק"ה ד"ה ונפ"מ וכו' שהשותה אז מסתכן, וכן היה מעשה בלותר [צרפת] ובאו לידי סכנה. ובפסקי תשובות רצא, ג: "והנה דברים אלו המה מכבשוננו של עולם, ואין אתנו יודע עד מה, ולכן אף שהם משוללי הבנה בסיסית, אין לנו אלא דברי חז"ל והראשונים כמלאכים, אשר עיניים פקוחות להם לראות דברים בלתי נראים לנו. וכיון ש"חמירא סכנתא מאיסורא" (חולין י"ע"א) המנהג להחמיר ולחשוש בעניין זה ככל הדעות והשיטות.

הלכה למעשה: נוהגים להיזהר שלא לשתות מים הן בבין השמשות של ערב שבת [כגון המקדימים לקבל שבת בקיץ מפלג המנחה, והם באמצע סעודת שבת, או הנצרך לבלוע תרופה בין השמשות שבכניסת שבת או תינוק השותה], והן בבין השמשות של מוצאי שבת (שו"ע הרב, ב עפ"י א"ר, ט). ולא דווקא מן הנהרות אלא גם מברזי המים שבבית (שו"ת דברי משה (להגר"מ הברשטאם זצ"ל), סי' יג-יד. ואפילו ממים שבבקבוקים וצלוחיות (משמעות דברי המ"ב, יב אורחות רבנו א, עמ' רכו בשם הגרי"י קנייבסקי זצ"ל ובמנהגי חת"ס שלא היו מביאים מים לשולחן כלל) והזהירות על כל איש ואישה, ואפילו לתינוקות בני יומם (אורחות רבנו, שם). וביותר יש להיזהר ולהקפיד בכך, לאלו אשר המה בתוך י"ב חודש לפטירת אב או אם ושלושים לשאר קרובים ר"ל (רמ"א שם ובמקור חיים לבעל חוות יאיר בשם ספר תניא קדמון) ולעניין מי סודה נחלקו הדעות, בשו"ת דברי משה שם, בשם דעת תורה למהרש"ם (יו"ד שלט) כיון שיש להם שם לוואי אינם כסתם מים. והגר"ח קנייבסקי זצ"ל כתב, שיש לחשוש אף במי סודה.

כתובת לברורים, הערות, וקבלת "דפי הלכה"

הרב יצחק יעקב פוקס, מייל y0548483398@gmail.com או בפקס: 025372586 טלפונים: 02-0548483398 5371398

מחבר: "תפילה כהלכתה" "הליכות בת ישראל" הכשרות "הליכות בין אדם לחברו" ו"הליכות תינוקות וקטנים"